NADA KLAIĆ

KAKO I KADA SU KNEZOVI KRČKI STEKLI MODRUŠ I VINODOL?

http://library.foi.hr

http://library.foi.hr

I.

O nekim se zbivanjima iz hrvatske prošlosti nije još dosad počelo razmišljati već se ostalo na utvrđivanju činjenica na osnovi neprovjerenih izvora. Naime, premda je vrlo dobro poznato da se naša spoznaja o činjenicama iz prošlosti temelji na izvornom materijalu koji treba najprije kritički ispitati, kod većine autora nedostaje upravo taj kritički osvrt. Dakako, nailazi se na subjektivne i objektivne razloge za takav postupak. Ponekom historičaru i pravniku nedostaje sprema, a drugi uopće ne vide razlog zbog kojega bi izvore trebalo ocjenjivati; najzad velika se većina povodi za uvriježenim mišljenjima. Tako se pomalo stvaraju okamenjene slike hrvatske prošlosti. koje su, dakako, uz to i sakrosanktne tako da je njihovo rušenje već samo po sebi svetogrđe. Pa uza sve to se kritička historiografija ne može odreći tog svog primarnog zadatka. Utoliko više što se kao objektivna naučna disciplina ne smije i ne može ravnati prema nazorima i raspoloženjima pojedinaca; ona treba da nužno slijedi zakone svog razvitka koji nauku vode naprijed. Danas ne može ni jedan hrvatski historičar — koji, posve razumljivo, želi pisati kritički — pisati onako kako je radila ona izvanredna generacija hrvatskih historičara koju je na prijelomu dvadesetog stoljeća predvodio Vjekoslav Klaić, a kojoj je jedan od najčvršćih stupova nešto kasnije Ferdo Šišić. Tko misli da smije tako raditi odriče hrvatskoj povijesti kao nauci pravo da se razvija usavršavajući svoj vlastiti metod tražeći nove putove.

Čini se da bi na ove činjenice trebalo neprestano upozoravati, jer se o njima u hrvatskoj historiografiji jedva vodi računa. To posebno vrijedi za medievistiku u kojoj se zbog nepristupačnosti izvornog materijala gotovo načelno brani nekritičnost i vraćanje »na staro«.

Ako, prema tome, danas ocijenjujemo historijsku ulogu krčkih knezova u hrvatskoj prošlosti drugačije nego što je to činio V. Klaić, onda to činimo prije svega zato što smatramo da neki izvori za prošlost krčkih knezova nisu pouzdani i, štoviše, vjerodostojni.

Međutim, valja istaći da je i sam V. **Klaić**, važući vrijednost izvora za povijest obitelji Frankapana razabrao da među ispravama ima i falsifikata. To je otvoreno i rekao. Još 1899 g. napisao je raspravicu »Da-

http://library.foi.hr

rovnica kralja Bele III.(IV) krčkim knezovima za Senj jest patvorina«.[1] Klaića dovodi do takva mišljenja prije svega unutarnja kritika isprave. Formula intitulacije, nepoznata i neobična arenga, »iskićena i bombastična« ekspozicija ili naracija vode Klaića u Žigmundovo doba kad se u ispravama gotovo epskim slogom prikazuju djela i zasluge Gorjanskih, Kanižaja, Morovića i drugih velikaša hrvatskih i ugarskih«.[2] Nadalje, stil ekspozicije »odaje da nije pisan u kraljevskoj kancelariji, jer se sam kralj odviše ponizuje, a knezovi krčki preko mjere uzvisuju«.[3] Titulatura Krčkih ne odgovara 13.st. a što je najvažnije »po meritornom sadržaju, dakle sa stvarne strane ... izlazi na vidjelo, da je falsifikat«.[4] Kraljevo tobožnje darivanje odlučno pobija »činjenica što **Bela nije tada sam bio gospodar Senja, pak ga stoga nije mogao ni pokloniti drugomu«.** Najzad, i način »kako su krčki knezovi došli do vlasti, najbolje dokazuje, da je darovnica kralja Bele od g. 1260. patvorina potonjih vremena, kad je krčkim knezovima bilo stalo do toga, da svoju faktičnu vlast u Senju dokažu kojom starom poveljom. A to je moglo biti ili za Karla Roberta oko g. 1321. ili za Matije Korvina, kad je taj kralj Frankapanima Senj oteo«.[5]

V. **Klaić** se vraća na temu frankapanskih falsifikata iduće godine kad proglašava falsifikatom i tobožnju Belinu ispravu od 5. X. 1260. kojom se tobože Frankapani za zasluge stečene u ratu s Tatarima dižu među primate kraljevstva te postaju članovi kraljevskog »ministerija« i »konsilija«. U ocjeni je te isprave Klaić još oštriji. »Već ova dispozicija potpuni je nesmisao, jer niti je kralj imao neki 'ministerium' a još manje je trebalo krčke knezove oslobađati od suda 'iudicis curiae', pošto mu ionako nisu potpadali«.[6] Klaić zaključuje da je spomenuta isprava »vrlo nespretan falsifikat jamačno 15. stoljeća izrađen po drugoj patvorenoj povelji za grad Senj«.[7] T. **Smičiklas** stavlja postanak ove isprave u polovicu XV. st.,[8] dok F. **Šišić** preuzima mišljenje starijih historičara. Meni se naprotiv činilo da bi postanak ove isprave trebalo staviti u doba najvećeg muža iz obitelji krčkih knezova, tj. u doba kneza Nikole.[9]

Međutim, zanimljivo je da je I. **Bojničić** na kraju Klaićeve rasprave o tobožnjoj darovnici za Senj donio »Opazku urednika« u kojoj je proglasio falsifikatima i ostale isprave iz iste godine izdane tobože u korist knezova Frankapana.[10]

---

[1] Vjekoslav **Klaić** je obradio povijest Frankapana do 1480. g. u posebnoj knjizi koja je štampana 1901. g. pod naslovom »Krčki knezovi Frankapani. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)«.
[2] Vjestnik zemaljskog arkiva I, str. 262.
[3] N. dj., str. 267.
[4] N. dj., str. 268.
[5] N. dj., str. 274.
[6] Ime i porijeklo Frankapana, VjHAD n.s. IV, 1900, str. 6.
[7] N. mj.
[8] T. **Smičiklas**, Codex diplomaticus regni CDS V, str. 175.
[9] Vidi o tome opširnije N. **Klaić**, Paški falsifikati, Zbornik inst. za hist. nauke u Zadru I, 1955. str. 45 i d.
[10] Vjestnik arkiva I, str. 274.

http://library.foi.hr

T. **Smičiklas** je, izdavajući V. svezak svog Diplomatičkog zbornika ponovio njegovu tvrdnju i popratio tekst isprave jednostavnom konstatacijom: »Očevidni falzifikat«.[11] Dodao je, doduše i Kukuljevićevo mišljenje. Ono se nije razlikovalo od njegova. Marljivi je Kukuljević vidio da ta isprava nije autentična i pretpostavljao je da je nastala na osnovi frankapanske darovnice za Senj. Prema njegovu je mišljenju »falzifikator uzeo za predmet falzifikovanja ono, što su do onda Frankopani zakonito posjedovali«.

O nekim falsifikatima iz razdoblja Bele IV. koji su i sadržajno povezani istim opravdanjem darivanja, tj. tobožnjim zaslugama obdarenika u Belinoj borbi s Tatarima 1242. g. pokrenuo je i u najnovijoj historiografiji raspravu S. **Antoljak.**[12] On je bez uspjeha pokušao oživjeti Kukuljevićevo mišljenje da je darovnica Bele IV. Pažanima autentična. Stoga se njegovo mišljenje nije moglo održati.[13]

Tobožnje isprave o tobožnjim zaslugama krčkih knezova u vrijeme tatarske provale tako su naivno sastavljene da ih je već starija hrvatska historiografija odbacila kao falsifikate. Na njih se u ovom prilogu i ne mislimo vraćati već namjeravamo podvrći kritici neke druge frankapanske isprave koje su se dosad smatrale najosnovnijim dokumentima za prošlost spomenute obitelji. Riječ je o dvjema darovnicama ugarsko-hrvatskih vladara i to **Bele III. iz 1193. g. za Modruš**[14] **i Andrije II. iz 1223. g. za Vinodol.**[15] Ovim ispravama valja pribrojiti i njihove **kasnije redakcije** i **tobožnje prijepise** o kojima će također u ovom prilogu biti riječ.

Upravo na osnovi ovih isprava neprestano se u historiografiji ponavljaju tvrdnje o načinu kako i o vremenu kada su krčki knezovi došli do vlasti u Modrušu i Vinodolu. Štoviše, obje su darovnice služile i služe zastarjeloj pravničkoj školi kao i starijoj hrvatskoj historiografiji kao dokaz o uvođenju tobožnjeg donacionalno-feudalnog sistema, o čemu je već bilo govora i u najnovijoj historiografiji.[16]

Međutim, vrlo je karakteristično da se gotovo nitko nije detaljnije pozabavio sadržajem obiju isprava, da nije utvrđivao njihovu vjerodostojnost sličnim izvornim materijalom ili bar poznatim načelima u razvitku feudalnih odnosa, a još su manje sumnjivi sadržaj ili, kako bi V. Klaić rekao, »besmislene odredbe« poljuljale vjeru istraživača u njihovu vjerodostojnost. Kako se, nadalje, nije ispitivala ni historijska situacija u kojoj tobože ugarsko-hrvatski vladari izdaju spomenute isprave, stvarala se bez ustručavanja slika prošlosti ovog kraja na osnovi tih isprava. Zatim se dobio, kako ćemo vidjeti, obrnut slijed događaja od onoga koji se stvarno zbio. Naime, glavni su subjekti historijskih procesa, tj. prebacivanja krčkih knezova s otoka na susjedno hrvatsko kopno, pos-

[11] CD V. str. 180.
[12] S. **Antoljak**, Pitanje autentičnosti paške isprave, Starohrv. prosvjeta III/1, 1949, str.
[13] Vidi bilj. 9.
[14] CD II, str. 262—263.
[15] CD III, str. 244—245.
[16] Vidi N. **Klaić**, Uz problem geneze feudalizma, JIČ 3—4, 1966, str. 55 i d.

http://library.foi.hr

tali ugarsko-hrvatski vladari mjesto samih krčkih knezova te se na taj način davala Arpadoviću — koji je u drugoj polovici XII. i u prvoj polovici XIII. st. **stranac u Hrvatskoj i Dalmaciji** — uloga koju nikad nije imao. A sve to je posve razumljivo bilo na štetu naših domaćih, hrvatskih plemića koji su se bez dalekog »panonskog« vladara uspinjali do samostalne dinastičke vlasti. Učvršćivanju je takve iskrivljene slike povijesnog razvitka pridonijela i nedovoljno poznata prošlost Vinodola i Modruša sve do XIII. st.

Vratimo se, prema tome, najprije na kritičku analizu isprava i ispitajmo da li su **formalno** i **sadržajno** vjerodostojne ili ima u njima takvih nedostataka koji nas primoravaju da ih odbacimo kao pouzdane izvore za krčke knezove i za povijest ovog kraja koji je doskora postao druga domovina krčkih knezova.

II.

1. Najvažnija isprava na osnovi koje se stvaraju zaključci o darovanju modruškog komitata je poznata darovnica Bele III. iz 1193. g. Premda je više puta izdana, a I. Bojničić je pokušao dati i njezinu paleografsku analizu, odnosno ocjenu, zadržat ćemo se na njezinoj formalnoj i stvarnoj analizi. Evo njezina teksta:[17]

»In nomine sancte trinitatis et indiuidue unitatis. Bela dei gracia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rameque rex in perpetuum. Quum fidelitas suscipit incrementum, cum merces fidelitatis digna retributione compensatur, dignum ducimus illis regie munificentie manum copiosius aperire, quos longeue fidelitatis experientia et exhibitio deuotionis continua gracie nostre reddit commendatos.

Attendentes itaque oculo benigniori sinceritatem ac deuotionem dilecti ac fidelis nostri comitis Bartholomei, totam terram pertinentem ad comitatum Modrus ei cum pertinentiis et totis redditibus, ei (sic) et heredibus suis iure hereditario contulimus perpetuis temporibus possidendam tali pactionis interuentu, quod prenominatus comes in exercitu serenitatis nostre infra limites regni cum decem loricis in reconpensatione suscepti beneficii nobis asistat. Extra regnum vero cum quatuor loricis nobis seruiat, tali tamen tempore citatus veniat, in quo exercitus chroaticus ex precepto regio universaliter ad exercitum fuerit conuocatus. Sub hac quoque conditionis forma includere decreuimus, quod si iam dictus comes absque prole ingrederetur viam carnis uniuerse, unus ex filiis fratrum ipsius eodem conuentionis modo obseruato sub nostre serenitatis dominio terram tranquille possideat et quiete. Preterea volumus et regia auctoritate decernimus, quod omnes homines de terra illa nullius iudicio assistere teneantur, nisi proprii domini; tamen si banus in eadem terra presens fuerit, quamdiu presens fuerit, iudicandi habeat potestatem, sed alias eos determinari non faciat, verumtamen dominus eorum si de hominibus suis aduersariis

http://library.foi.hr

eorum iustitiam facere noluerit et querela ante banum peruenerit, pro hominibus suis ante banum in solo tali casu teneatur respondere. Si autem sepedictus comes cum tot loricis quot in conuentione suscepit se exhibiturum ad exercitum nostrum non venerit, et constiterit serenitati nostre per pigriciam aut per incuriam et negligentiam factum esse, ad proximum sequentem exercitum duplicatis loricis accedat, vel quot ex loricis defuerint, in alio exercitu totidem recompenset. Ut igitur hec nostre donationis pagina perpetue firmitatis robur optineat et quod nulli liceat eidem donationi quicquam subtrahere aut imminuere, imaginis nostre in aurea bulla impressione fecimus communiri.

Datum per manus magistri Katapani Albensis prepositi, Hungarie cancellarii anno ab incarnatione domini millesimo centesimo nonagesimo tercio; venerabili Job Strigoniensi archiepiscopo existente, Saulo Colochensi archiepiscopo, Kalano Quinqueecclesiensi episcopo et eodem Dalmatie atque Chroatie gubernatore, Crispino Senadiensi episcopo, Dominico Zagrabiensi episcopo, Mog palatino comite et eodem Baachiensi, Dominico curiali comite et eodem Budrigiensi, Andrea comite de Suprun, Both comite de Bihor, Fulcone comite de Woswar, Machario comite de Zaunuk.«

2. Dok je darovnica za Modruš sastavljena kao »original«, darovnica iz 1209. g.[18] koja pripada istoj grupi frankapanskih isprava sačuvana je tobože u prijepisu.[19] Njezin je tekst mnogo kraći. »In nomine sancte trinitatis et indiuidue vnitatis. Andreas, dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame Seruieque rex in perpetuum. Regie sublimitatis interest et equitas suadet naturalis, ut qui sua statuta a suis successoribus desiderat obseruari, ipse quoque suorum predecessorum sancciones pari stabilitate studeat obseruare et (!)[20] nulla vetustate dissoluantur, que succedencium sibi regum auctoritas pari stabilitate decreuit roborare. Cum igitur diuine recordacionis pater noster Bela rex fideli nostro Bartholomeo comiti terram in banatu tali libertate contulit possidendam, vt eam, si filio caruerit, cuicumque de consanguineis suis voluerit post se possit relinquere possidendam, nos eadem liberalitate sibi confirmantes et peticionem ipsius benignius admittentes, nepoti suo comiti Guidoni de Wegla quem sibi heredem instituit concessa, ut si ipsum predicto Bartholomeo comite patruo suo superuiuere contingerit, illo sine herede decedente terram, quam ex regali beneficio idem Bartholomeus mereatur obtinere, ipse Guido eodem iure perpetuo possideat. Ut autem nostre confirmacionis series prelibatus perpetue firmitatis robur obtineat, presenti pagina in noticiam deduci posteriorum et regie auctoritatis sigil-

---

[17] Tekst vidi CD II, str. 262—263.
[18] CD III, str. 95—96.
[19] Naime, objavljujući ispravu T. Smičiklas nas obavještava da se njezin tekst sačuvao tek u šestom prijepisu. »Iz potvrdnice kralja Bele od god. 1251. 5. aprila, potvrđene po kralju Stjepanu god. 1270., kralju Ladislavu 1279., kralju Karlu 1322. i 1323«. Tek se »izvornik potonje listine (od god. 1323. 7. novembra) »nalazi u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti (M.O.L. no. 33.509; stara signatura: N.R.A., Fasc. 340.no.34)«.
[20] Mjesto **ut**

http://library.foi.hr

lo iussimus roborari. Datum per manus Rorberti (!) Albensis prepositi aule nostre cancellarii, anno dominice incarnacionis MCCIX, venerabili Johanne archiepiscopo Strigoniensi, reuerendo Bertoldo Colocensi electo existentibus, Kalano Quinqueecclesiensi,Buyslao (!) Waciensi, Katpano Agriensi, Symone Waradiensi, Desiderio Chanadiensi, Villermo Transiluano, Gothardo Zagrabiensi, Petro Iwariensi (!) ecclesias feliciter gubernantibus, Pooc(!) Musuniensi et palatino comite, Bancone bano, Benedicto woywada existentibus, Marcello Bachiensi, Jula Budrugiensi, Michaele Byhoruariensi, Nicolao curiali comite Kevenensi, Ochuz Supruniensi, Mog Posoniensi comitatus tenentibus; regni nostri anno quinto.

3. Najzad, darovnica iz 1223. g. smatrala se dosad, usprkos velikih nedostataka kojima njezin tekst obiluje, najvažnijim dokazom da su knezovi krčki dobili 1225. g.[21] od Andrije II vinodolsko kneštvo. Tekst Andrijine tobožnje darovnice glasi ovako:

»In nomine sancte trinitatis et indiuidue vnitatis. Andreas, dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruieque rex in perpetuum. Quoniam fidelitas suscipit incrementum cum merces fidelitatis digna remuneracione conpensatur, dignum ducimus illis regie munificencie manum copiosius aperire, quos longeue fidelitatis experiencia et exhibicionis (!) devocionis continua gracie nostre reddidit commendatos. Attendentes itaque animo benigniori sinceritatem ac devocionem dilecti et fidelis nostri comitis Guidonis de Wegla, totam terram pertinentem infra ducatum Sclauonie, scilicet Wynodol et Modros cum pertinenciis et totis redditibus ei et heredibus suis iure hereditario contulimus perpetuis temporibus possidendam; tali vero paccionis interuentu, quod prenotatus comes Guido ad honorem regie serenitatis nobis seruire assistat. Vt autem huius nostre donacionis et confirmacionis series perpetuo firmitatis robur obtineat, presentem paginam in noticiam deduci posterorum et regie auctoritatis sigillo roborari et nulli liceat eisdem donacioni et confirmacioni quodquam subtrahere uel minuere.

Datum per manus magistri Stephani aule regie cancellarii, anno dominice incarnacionis MCCXXIII. Bela primogenito nostro rege Dalmatie et Croacie gubernatore, venerabili Vgrino archiepiscopo Colocensi, Roberto Wesprimiensi episcopo, Desiderio Chanadiensi episcopo, Alexandro Waradiensi, Bartholomeo Quinqueecclesiensi Cleto Agriensi, Gregorio Jauriensi ecclesias feliciter gubernantibus; Jula comite palatino, regni autem nostri anno vigesimo secundo.«

III.

1. **Formalna analiza.** Budući da su neke formule u gore spomenutim ispravama zajedničke, primorani smo i zajedno ispitivati diploma-

[21] Naime, T. **Smičiklas** je, protivno Fejeru i Kukuljeviću, koji su ispravu datirali 1223. godinom, stavio Andrijinu tobožnju darovnicu u 1225. godinu i to zbog »godine kraljeva vladanja, kancelara Stjepana, biskupa Kleta i sedisvakancije ostrogonske« (CD III, 245).

http://library.foi.hr

tičke formule, jer će nas njihova usporedba bez sumnje uputiti i dovesti do nekih zaključaka. Naime, već sama po sebi činjenica da dvije ili tri isprave koje pišu različiti ljudi u razmaku od trideset godina imaju, ponekad i doslovce iste formule, daje naslućivati istu provenijenciju isprava i isto vrijeme njihova nastajanja.

Ako ispitujemo redom formule, počevši od onih koje nisu tako značajne — kao na primjer dijelovi protokola — odmah ćemo zapaziti da je sastavljač isprava jednostavno unosio **iste formule u sve tri isprave.**

Invocatio divina[22] — in nomine sancte trinitatis et individue unitatis — zajednička je svim ispravama. Na osnovi ove formule teško je nešto sigurnije zaključivati prije svega zato što za XII. st. ima premalo komparativnog materijala. U ispravama kralja Andrije II. takav je oblik invokacije uobičajen. To je bilo poznato i splitskoj crkvi kad je dala sastavljati poznati falsifikat na ime Andrije II. iz 1207. g.,[23] jer je ondje — protivno običaju splitskih notara i sastavljača isprava — stavljena također spomenuta invokacija. Inače se u Splitu upotrebljava invokacija »In Christi nomine« i njoj se ponekad dodaje aprekacija Amen.[24]

Intitulacija. Vrlo je karakteristično da su vladarski naslovi ili intitulacija u dvije isprave pogrešni. Intitulaciji nedostaju naslovi koje je Andrija II. stekao početkom XIII. st., tj. (kralj) Haliča i Vladimirije — Gallicie Lodomerieque (rex). Budući da su intitulacije u dva splitska falsifikata na koja se, kako ćemo još kasnije vidjeti, frankapanske isprave oslanjaju, ostaje samo jedna mogućnost da se protumači pogrešna intitulacija u ispravi iz 1209. i 1225. g. Sastavljač je bez sumnje nenamjerno izostavio onaj dio intitulacije koji se nalazi na kraju naslova. Tako nas je ova, posve slučajna pogreška sastavljača frankapanskih isprava dovela do zaključka da je bar dvije od triju ispitivanih isprava načinio isti sastavljač ili da je imao sastavljajući jednu u rukama i drugu ispravu. Belina isprava iz 1193. g. što se intitulacije tiče je besprijekorna, pa bi ta činjenica mogla opravdati zaključak da je Belina isprava nastajala oslanjanjem na neku treću, u svakom slučaju autentičnu Belinu ispravu.

Arenga. Arenga je, kao što je poznato, ne baš nužno sastavni dio protokola, ali je sadržajno vezana uz glavni dio teksta isprave, jer u njoj izdavač isprave opravdava svrhu izdavanja svoje isprave. Stoga kraljevska kancelarija nije ponavljala tekstova arenga u različitim kraljevskim ispravama. Upravo ta činjenica daje nam pravo da tobožnjoj Andrijinoj ispravi iz 1209. g. poričemo vjerodostojnost i to zato što je arenga u toj ispravi **doslovce ista kao u dva splitska falsifikata iz 1207.**

---

[22] **Invocatio divina** ili zazivanje imena božjega na početku isprave je formula koja se može izraziti na različite načine: ona je verbalna, izražena riječima (kao i u ovoj ispravi) ili je simbolična, tj. predstavljena znakom križa na početku teksta.

[23] CD III, str. 68—69.

[24] Vidi na primjer: CD III, 3, 13, 14, 34, 54 itd.

http://library.foi.hr

g. To su tobožnja potvrdnica kralja Andrije II. za splitsku crkvu iz 1207. g. i isto tako tobožnji privilegij Andrije II. izdan tobože Omišanima.[25]

Arenga iz 1209. g.

Regie sublimitatis interest et equitas suadet naturalis, ut qui sua statuta a suis successoribus desiderat obseruari, ipse quoque suorum predecessorum sancciones pari stabilitate studeat **obseruare et** (!) nulla vetustate dissoluantur que succedencium sibi regum auctoritas **pari** stabilitate **decreuit** roborare.[26]

Arenga iz 1207. g.

Regie sublimitatis interest et equitas suadet naturalis, ut qui sua statuta a suis successoribus desiderat observari, ipse quoque suorum predecessorum sanctiones pari stabilitate studeat **conservari, ut** nulla vetustate dissolvantur, que succedentium sibi regum auctoritas stabilitate **perpetua decreverit** roborare.

Usporedba između ove dvije arenge nedvojbeno dokazuje da je splitski falsifikat služio kao podloga za sastav tobožnje Andrijine darovnice iz 1209. g. Da proces nije obrnut svjedoči prije svega kobna pogreška koju čini sastavljač isprave iz 1209. g. koji **ut** iz predloška zamjenjuje s **et** i čini na taj način tekst nerazumljivim. Druge su razlike u tekstovima bez značenja.

No, usporedba preostalih arenga daje također neobično zanimljive rezultate. Naime, čitalac će i sam razabrati da isprava iz 1193. g. ima **doslovce istu arengu s darovnicom iz 1223. g. za Vinodol.** Razlike su u tekstovima neznatne i mogli bismo kazati da je lošija redakcija arenge sačuvana u ispravi iz 1223. g. Prema tome, po drugi put se potvrđuje da su sve tri isprave povezane nekim zajedničkim formulama te se i nehotice nameće misao o istom sastavljaču ovih tobožnjih darovnica.

Ekspozicije ili **naracije** svih triju isprava trebale bi se sadržajno podudarati i to tako da dvije kronološki mlađe predstavljaju potvrdu već ranije izdanog privilegija odnosno darovnice. Ipak je odnos među dispozicijama, kako ćemo još kasnije pokazati, sasvim drugačiji. Najprije Bartol dobiva »čitavu zemlju« koja pripada Modrušu uz uvjet da služi u »hrvatskoj vojsci«, a onda 1223. g. dobiva i Vid uz Vinodol i Modruš, ali se u toj darovnici ništa ne kaže, da je Modruš već prije toga dobio Bartol niti se navodi uz koje uvjete. Najzad, dispozicija je isprave iz 1209. g. tako loše sastavljena da se uopće ne zna što je predmet darivanja.

U završnom dijelu isprava, u **eshatokolu** nema sasvim razumljivo tolikih podudaranja i to zbog toga što sastavljač ili sastavljači isprava

[25] CD III, str. 68—69 i 71—72.
[26] Potcrtani su dijelovi tekstova koji su različiti u obje arenge.

http://library.foi.hr

usklađuju formule eshatokola s autentičnim ispravama na koje se po svoj prilici oslanjaju. Zbog toga dignitarij više nije i ne može biti zajednički ni jednoj od isprava. Naprotiv, pri označavanju sredstava koroboracije sastavljač je slobodniji i premeće tekst koroboracije i sastavlja novu. No, pri svom poslu je opet toliko nevješt da ne može izbjeći nelogičnosti i pogrešno prebacuje tekst. Prije svega, tekst koroboracije razbijen je u ispravi iz 1193. g. **umetanjem sankcije** — et quod nulli liceat eidem donationi quicquam subtrahere aut imminuere — tako da je koroboracija postala potpuno nerazumljiva. Njezinu **ispravnu redakciju** naći ćemo u ispravi iz 1223. g. u kojoj tekst teče logično, tj. najprije je sastavljena koroboracija, a na nju se nastavlja sankcija. Osim toga, u ispravi iz 1223. Andrija II. tobože tvrdi da je sadržaj (series) svoje **darovnice** (donacionis) i **potvrdnice** (confirmationis) dao unijeti u ovu novu ispravu koju je zapovijedio da se zapečati pečatom »svoje kraljevske vlasti« (regie auctoritatis sigillo). Sastavljač je isprave prema tome smetnuo s uma da njegov sastav nije potvrdnica već ranije darovnice, nego samo darovnica. Budući da kao čovjek školovan u okvirima dalmatinskog notarijata ima posve krivi pojam o kraljevskom pečatu Arpadovića — Arpadovići ga označuju u ispravama kao **naš kraljevski pečat** ili **naša zlatna bula**[27] — sastavljač ga naziva »sigillum regie auctoritatis«! Dakako, da Andrija II. nije mogao u ispravi sam kazati da je ispravu dao zapečatiti pečatom kraljevske vlasti! Da su tako zamišljali kraljevske pečate dalmatinski falsifikatori dokazom je i jedna falsificirana isprava za rogovsku opatiju iz 1210. g.[28] Kao i u tobožnjem modruškom privilegiju, i ovdje je koroboraciji dodan jedan dio sankcije — et nulli liceat eisdem donacioni et confirmationi quodquam subtrahere aut minuere — koji podsjeća na sankcije u papinskim ispravama.[29] Samo valja upozoriti na to da je to tek **jedan dio sankcije,** jer nedostaje oznaka sredstava odnosno kazna za onoga tko će prekoračiti odredbe donacije. Prema tome, ovako farmulirana sankcija u kojoj je riječ samo o prijetnji bez ikakve kazne nije imala nikakvu svrhu i sastavljač ju je vjerojatno stavio u dvije svoje isprave ne shvaćajući sasvim njezino značenje. Sve se čini, uostalom, da mu je nedostajao uzor i da se poslužio nekom crkvenom ispravom u kojoj je mogao naći slične sankcije.

No, ni u modruškom privilegiju nije sretnije ruke. Ondje je Bela III. dao tobože ispravu zapečatiti svojom **slikom** (imaginis nostre impressione) koja je tobože utisnuta **u zlatni pečat** (in aurea bulla). Prema tome, sastavljač je ovih tobožnjih darovnica znao kako je izgledao kraljevski pečat, ali mu nije bilo dobro poznato kakvim su riječima kraljevski kancelari najavljivali sredstva koroboracije u ispravama koje su izlazile iz kraljevske kancelarije.

Već je spomenuto da se sastavljač bez sumnje oslanja pri svom radu na neke autentične isprave Arpadovića. Do takvog će nas zak-

[27] Vidi na primjer: CD III, str. 6, 17, 35, 52 itd.
[28] CD III, str. 100.
[29] Vidi na primjer CD III, str. 57—58, 107.

http://library.foi.hr

ljučka dovesti i analiza **dignitarija.** Sasvim razumljivo da popis crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika **nije izmišljen!** Kad bi sastavljač isprava to uradio promašio bi svrhu svog sastava. Uspoređujući dignitarije kako spomenutog splitskog falsifikata iz 1207. tako i nekoliko sačuvanih Andrijinih isprava iz 1209. g. lako smo se mogli uvjeriti da se sastavljač služi i jednima i drugima. Na primjer, iz splitskog falsifikata uzima podatak o Robertu, stolnobiogradskom prepozitu i kancelaru kraljevskog dvora,[30] jer je isprave iz 1209. g. pisao magister Toma, također stolnobiogradski prepozit. Nadalje, neka imena dostojanstvenika kao i oznake njihovih službi tako iskrivljuje da se ne mogu ni prepoznati. Drugima pogrešno prepisuje naslove. Djurski biskup postaje »ivariensis«, Pooc (!) comes palatinus, Nikola »curialis comes kevenensis« itd.

Međutim, ni datacije svih isprava nisu u redu. Neispravno je označena godina u ispravi iz 1223. g.[31] T. Smičiklas je ovu pogrešku protumačio vrlo jednostavno. »Ima biti MCCXXV., kako pokazuju godina kraljeva vladanja, kancelar Stjepan, biskup Kleto i sedisvakancija ostrogonska«.[32] Točno je doduše da je u nekim slavonskim ispravama iz 1225. g. ostrogonska stolica označena kao sedisvakantna,[33] ali u njima nema kraljevskog kancelara Stjepana. To su isprave mlađeg kralja Bele koji ima svoga kancelara. Kancelara Stjepana ćemo naći u jednoj Andrijinoj ispravi iz 1224,[34] a u istoj ispravi označen je subdiakon Toma kao ostrogonski nadbiskup. Dignitarij se u spomenutoj ispravi potpuno podudara s dignitarijem u darovnici za Vinodol s tom razlikom da u darovnici za krčke knezove nisu navedeni svi crkveni i svjetovni dostojanstvenici već samo njihov »izbor«. Smičiklas je također previdio da je i u poznatoj Andrijinoj darovnici Bribircima iz 1223. g.[35] ostrogonska stolica ispražnjena, da je dakle 1223., a ne 1225. kraljev kancelar Klet. Dakle, ako pretpostavimo da je sastavljač Andrijine isprave imao u rukama dignitarij neke isprave iz 1224, onda možemo nekako shvatiti njegovu pogrešku i pratiti tok njegovih misli. Budući da je odgojen u duhu dalmatinskog notarijata — a možda je po profesiji i svećenik — ne misli da je potrebno navoditi i one biskupske stolice za koje je u predlošku našao da su sedisvakantne. On, naime, smatra da dignitarij ili popis crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika u ugarskim ispravama

---

[30] CD III, str. 69.

[31] Nitko u današnjoj historiografiji ne vodi računa o tome da je u ispravi označena godina 1223, već se svi povode za Smičiklasom i zato se tobožnje darivanje Vinodola datira 1225. godinom.

[32] CD III, str. 245.

[33] CD III, str. 247, 249.

[34] CD III, str. 241.

[35] CD III, str. 230—231.

http://library.foi.hr

ima istu zadaću kao i popis svjedoka u dalmatinskom instrumentu[36] i zato poriče važnost takvim podacima kao što je sedisvakancija ostrogonske stolice. Prepisujući nemarno podatke iz predloška ispisuje uglavnom crkvene dostojanstvenike dok od svjetovnih ispisuje samo — i to pogrešno! — podatak o palatinu Julu. Ugledajući se po svoj prilici na ispravu iz 1193. g. u kojoj je pečujski biskup Kalan gubernator Hrvatske i Dalmacije, sastavljač očito po vlastitoj inicijativi pretvara i mlađeg kralja Belu u gubernatora Hrvatske i Dalmacije. Bela, dakako, nije gubernator već herceg čitave Slavonije. Prema tome, ova je darovnica — ako sudimo prema dignitariju — pogrešno datirana dvadeset i drugom godinom kraljeva vladanja.

I najzad, u prilog mišljenju da darovnice iz 1209. i 1223. nisu u sačuvanoj formi vjerodostojne govori i tradicija tih isprava. Obje se nisu sačuvale u originalu, već u šest prijepisa! Isprava iz 1223. prepisana je tobože 1242, 1251, 1270, 1279. i 1322. da bi se najzad našla pred nama u »izvorniku« iz 1323. g. Dakako, da je sastavljač isprava nastojao mnogobrojnim prijepisima učvrstiti u čitalaca uvjerenje da su svi vladari počevši od Bele IV. do Karla I. Anžuvinca bez prigovora potvrđivali sadržaj darovnica za Vinodol i Modruš.

Prema tome, formalna je analiza pokazala da ispitivane isprave imaju tako ozbiljnih nedostataka da oni bacaju vrlo negativno svjetlo na njih i jednostavno se ne može više odbaciti sumnja u njihovu vjerodostojnost.

Uostalom, analiza će stvarnog sadržaja spomenutih isprava pokazati da li su naše sumnje na mjestu.

2. Analiza sadržaja. Već je I. **Bojničić,** kako je već naprijed spomenuto, ne analizirajući uopće ispravu iz 1193. g. ustvrdio da »nutarnja i vanjska kriterija dokazuju istinitost ove važne isprave, kojom je položen temelj moći i slavi knezova krčkih, kasnijih Frankopana«.[37]

S druge strane, i M. **Kostrenčić** je upravo na osnovi Beline darovnice zaključivao da su Arpadovići počeli u XII. st. uvoditi u Hrvatskoj »onu varijantu feudalizma, koju smo nazvali donacionalno-feudalni sustav«,[38] ali se uopće nije potrudio da najprije kritički ispita sadržaj darovnice i da je usporedi s ostalim ispravama Bele III. Štoviše, ni nesumnjivo tekst darovnice ne predstavlja mu nikakve poteškoće, jer ono što nedostaje nadopunja domišljanjem. Premda u darovnici nema ni riječi

[36] Naime, dok je u kraljevskim ispravama ili u ispravama koje su pisane u kraljevskoj kancelariji dignitarij sastavni dio eshatokola bez obzira na to da li su pri pravnom poslu o kojem se govori u kraljevskoj ispravi bili prisutni crkveni i svjetovni dostojanstvenici, u ispravama dalmatinskih notarskih kancelarija svjedoci su sve do pojave vjerodostojnog notarskog instrumenta najvažnije osobe pri čitavom poslu. Zato po njima, a ne po notaru, isprava dobiva fidem publicam.

[37] Vjestnik zem. arkiva I, str. 274.

[38] Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava, Zagreb 1956, str. 180.

http://library.foi.hr

o »feudalnom gospodaru« i o »kmetovima«, a još manje se na osnovi nje može nešto zaključivati o Arpadoviću kao »vrhovnom patrimonijalnom gospodaru« u Hrvatskoj, Kostrenčić tvrdi da je kralj »kao vrhovni patrimonijalni vlasnik svojom darovnicom postavio Bartola za feudalnog gospodara u modruškoj županiji, a da je kmetove, koji su dosada bili kraljevi kmetovi, dao njemu na eksploataciju«.[39] Kako se nikako nije dao spojiti sadržaj darovnice s pojmom feudalizma kako ga shvaća Kostrenčić, Belina darovnica postaje **donacija,** a modruška županija »donacionalno dobro«. Dakako, da se moramo upitati kakva je to donacija ako je Bartol dužan za podijeljeni **beneficij** »staviti kralju na raspoloženje deset oklopljenih vojnika, a ako kralj ratuje izvan granica svoga kraljevstva, četiri oklopnika«? I kao da već te suprotnosti između izvora i teorije koju konstruira nisu bile dovoljne, Kostrenčić stvara iz ovog primjera **tip** tobožnjih novih donacija. »Vladari podjeljuju donacije pojedincima, od kojih očekuju pomoći, bez obzira na njihovo porijeklo, odnosno potvrđuju njihove ranije plemenske baštine kao donacionalne posjede«.[40] O tome da za »plemensku baštinu« ne može pridonijeti ni jedan podatak ili primjer, Kostrenčić ne vodi računa. Jer tzv. »bribirska plemenština« uopće ne postoji! Postoji **bribirska županija** u kojoj su se bribirski župani, čini se već u doba Trpimirovića, tako uzdigli da su mogli držati županski čast u nasljedstvu. To, posve razumljivo, **ne znači** da su i zemlju i seljake na njoj pretvorili u svoje kmetove! Stoga su ovakve i slične konstrukcije o darivanjima »plemenskih baština« pokazale još jednom da je nemoguće zastarjela shvaćanja feudalizma spašavati lijepljenjem dvaju suprotnih pojmova.[41]

Prema sadržaju ekspozicije Bela III. nagrađuje kneza Bartola čitavom zemljom koja pripada modruškom komitatu[42] kao i svim prihodima iste županije. Kralj mu, nadalje, dopušta da uživa tu zemlju po nasljednom pravu i za sva vremena, ali je dužan služiti u kraljevskoj vojsci unutar kraljevinskih granica s 10 konjanika, a izvan granica s

---

[39] N.dj., str. 182.
[40] N.dj., str. 183.
[41] Vidi o tome N. **Klaić**, Uz problem geneze feudalizma u Hrvatskoj, str. 55 i d.
[42] Na tom je mjestu darovnica vrlo nespretno formulirana, jer Bela ne daje Bartolu modruški komitat, nego »čitavu zemlju koja pripada modruškom komitatu«. Moramo se pitati što to znači? Da je Bela III. doista, kako misli M. **Kostrenčić**, Nacrt historije hrvatske države, str. 182, ovom »darovnicom postavio Bartola za feudalnog gospodara u modruškoj županiji«, onda bi darovnica bila sasvim drugačije formulirana. U darovnici nema ni riječi o kmetovima i da je Bela III. zaista mislio na darivanje zemlje s kmetovima to bi bez sumnje i u tekstu darovnice bilo rečeno. Tako je na primjer zagrebački biskup dobio od kralja Ladislava »populum de Dumbroua cum terra et silua sibi appendente« (CD III, str. 42) i u kasnijoj se, tzv. Felicijanovoj ispravi vrlo jasno o tom daru i govori. Štoviše, i u potvrdi privilegija zagrebačke crkve »populus ecclesie« pripada pod biskupsku jurisdikciju i daje podavanja samo biskupu, što je i u Andrijinoj ispravi iz 1217. g. jasno naglašeno. Stoga su potpuno suvišne Kostrenčićeve konstrukcije o »feudalnoj vlasti« Frankapana u modruškoj županiji potkraj XII. st.

http://library.foi.hr

četiri konjanika. Ovaj je pakt između vladara i Bartola sklopljen prema tekstu isprave dogovorno. Ali, značajno je, da je i ta Bartolova obaveza **uvjetna,** jer je on dužan doći u kraljevsku vojsku samo tada kad bude na kraljevsku zapovijed sazvana čitava hrvatska vojska. Kralj dodaje još jedan uvjet: bude li rečeni knez Bartol umro bez baštinika, jedan će od njegovih sinovaca smjeti pod istim uvjetima držati mirno i posjedovati spomenutu zemlju. Kralj, nadalje, određuje da podložnici (homines) u modruškom komitatu potpadaju jedino pod knežev sud, osim kad ban bude boravio u modruškom komitatu, tada može i on ondje suditi, ali ne smije Bartolove podložnike zvati izvan Modruša na sud. Iduća je odredba u darovnici vrlo nejasna jer joj nedostaje subjekt. Kaže se, naime, ako knez ne bi htio pružiti pravdu svojim podložnicima u parnicama protiv njihovih neprijatelja, a parnica se prenese pred bana, tada je dužan izaći pred bana, po svoj prilici, sam knez.

Zatim slijede u darovnici takve odredbe za koje je jedva moguće tvrditi da su bile sastavni dio nekog kraljevskog privilegija. Naime, kao da je riječ o nekom ne baš suviše ozbiljnom dogovoru među djecom, Bela III. se, tobože, osigurava u slučaju da Bartol ne bude doveo u vojsku toliko vojnika koliko su se dogovorili, vladar ga tobože kažnjava nadoknađivanjem dvostrukog broja vojnika u idućem ratu! I to će se dogoditi tek u slučaju ako Bela III. sazna da Bartol nije doveo određeni broj vojnika zbog svoje lijenosti ili nemara! Kao da je doista riječ o nekom neozbiljnom dogovoru kralj tobože pristaje da Bartol u idućoj vojnoj ekspediciji dođe s toliko vojnika koliko ih je u prošloj zanemario dovesti!

Ovom neozbiljnom sadržaju tobožnjeg ugovora između kralja i kneza Bartola treba dodati još neke nedostatke vrlo ozbiljne naravi. Prije svega, u ispravi se tvrdi da je Bartol kraljev pouzdanik, ali se nigdje ne kaže čime i kako je Bartol pomogao svog seniora. Nadalje, Bartol je prema tekstu darovnice comes, dakle župan ili knez, ali iz isprave ne saznajemo po kojoj županiji nosi taj naslov. Jer je tobožnja darovnica formulirana tako kao da Bartol **tek tada, tj.** 1193. g. dobiva čitavu zemlju koja pripada modruškom komitatu (totam terram pertinentem ad comitatum Modrus), ali **ne i modruški komitat**! Drugim riječima, prema tekstu ove darovnice Bartol nije modruški knez ili župan, već knez koji prima od kralja kao beneficij neku zemlju. Stoga prema tekstu darovnice iz 1193. g. Bartol nije knez po modruškom kneštvu, pa se može pretpostaviti da je sastaljač isprave mislio na Bartola I, a ne njegova brata Bartola II. No, kako drugi izvori isključuju Bartola I, nedoumica je riješena. Zato su F. **Šišić,** a po njemu i V. **Klaić** zastupali mišljenje da se modruški privilegij može odnositi samo na Bartola II, tj. polubrata Bartola I.[43]

Međutim, podvrgnimo kritici najvažniji dio isprave, tj. vojničku obavezu kneza Bartola prema kralju, gledajući na nju sa stanovišta do-

[43] Vidi str. 000.

http://library.foi.hr

sad poznatih činjenica o vojnoj dužnosti plemstva za Arpadovića u XII. i XIII. st.

Pravnici su u spomenutoj ispravi vidjeli i vide tipični feudalni ugovor prema kojem se vazal za primljeni **beneficij** obavezuje vršiti **servitium.** Stvarajući takav zaključak potpuno su smetnuli s uma da su se feudalni odnosi u Ugarskoj razvijali jednako kao i na Zapadu tako da već prema tome ne može biti govora **o uvođenju** takvih odnosa u Hrvatsku svršetkom XII. stoljeća!

Uostalom, način na koji Arpadovići pokrivaju potrebu za vojnicima i nije tako nepoznat da bismo mogli bez ustručavanja prihvatiti ovako neobične tvrdnje o vojničkoj obavezi Bartola i njegovih nasljednika. Naime, treba prije svega konstatirati kakav je odnos »panonskog kralja« prema Hrvatima uopće, a prema tom dijelu Hrvatske napose. Vjerodostojni dokumenti za povijest toga kraja u kojem su se krčki knezovi najprije učvrstili vrlo su rijetki i odnose se na crkvenu, a ne na političku povijest. Kad su se 1185. g. na poznatom crkvenom saboru u Splitu uređivale granice biskupija i splitske nadbiskupije, Modruš je kao župa pripao krbavskom biskupu. Tada je određeno da **novo formirana** krbavska biskupija ima sjedište u Krbavi (habet sedem suam in Corbava), a da joj kao župe pripadaju: **Krbava, polovica Like, Novigrad, Drežnik** i **Modruša.**[44] Prema tome, nova krbavska biskupija nastaje u granicama nekadašnje Banske Hrvatske — što je razumljivo — ali obuhvaća i neke »parohije« koje se nalaze na samoj granici prema srednjovjekovnoj Slavoniji. Preostali dio Banske Hrvatske razdijeljen je među ninsku i senjsku biskupiju.[45] Prva je, kako je poznato, stvorena u IX. st.,[46] a druga je također nova tvorevina XII. stoljeća.[47]

Dok su crkvene prilike u tom kraju, zahvaljujući ponajviše podacima spomenutog crkvenog sabora u Splitu, bar nekako poznate, za političku povijest se često uz izvor moramo poslužiti i domišljanjem. Čini se, naime, da za bizantsko-ugarskih borbi u drugoj polovici XII. st. ostaje taj kraj izvan dohvata bilo kojeg jačeg političkog središta i po svoj prilici ne griješimo ako ustvrdimo da je ovaj dio Hrvatske od Lovrana do Senja i Jablanca i do razvodnih planina u unutrašnjosti, tj. do Gvozda ili do Petrove gore izmakao vlasti bilo ugarsko-hrvatskog vladara ili bizantskog cara. Kad je Maur »comes et tocius maritime provincie studiosus exercitator«[48] uspostavljao vlast Bele III. u Hrvatskoj, onda u njegovoj pratnji ne nalazimo ni jednog župana ili dostojanstvenika iz Like, Gacke i Krbave. Uz njega su bribirski, kninski, sidraški i lučki župan, ali ne i župani prekovelebitskih županija. Točno je

[44] CD II, str. 193.
[45] CD II, str. 193. »Nonensis episcopus habeat has parochias: Nonam, totam Lucam et medietatem Lice. Signiensis episcopus habeat sedem suam in Signa et habeat has parochias: Signa, Vallem vineariam, Gezcam et Busan«.
[46] Vidi N. **Klaić,** Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971, str. 232 i d.
[47] Vidi M. **Barada,** Hrvatski vlasteoski feudalizam po vinodolskom zakonu, Djela JAZU, knj. 44, Zagreb 1952, str. 16—17.
[48] CD II, str. 180.

http://library.foi.hr

doduše da je oko 1184. g. Bela III. — prema potvrdnici pape Lucija III. — darovao templarima »vilam Signye... cum ecclesia sancti Georgii« i sa svim pripadnostima,[49] ali to darovanje je stvarno bilo prepuštanje javnih podavanja ili kraljevskih prihoda u gradu Senju i njegovu kotaru.

Međutim, odnos vladara prema hrvatskim županima nije bio takve naravi. Primjer bribirskih župana ili Domaldova oca Slovinje kao i drugih hrvatskih velikaša pokazuje da se ugarsko-hrvatski vladar mora zadovoljiti potvrđivanjem tada već nasljednih župana u Hrvatskoj što znači da je priznao vlast hrvatskih velikaša.

Prema tome, sve upućuje na to da je Bela III. odnosno njegov vojskovođa Maur prihvatio zatečeno stanje u Hrvatskoj potvrdivši na vlasti župane koji su u stvarnom bezvlađu XII. stoljeća prisvojili nasljedne županske časti u nekadašnjim kraljevskim županijama. Stoga ničim nije opravdana pretpostavka da je Bela III. zaista nagradio kneza Bartola modruškim komitatom i da je zahtijevao od njega za to tako malo vojnika.

A što se tiče pitanja vojničke obaveze kneza Bartola ni ona nije takva zagonetka da je ne bismo mogli riješiti, jer je razvitak vojničkih obaveza plemstva u ugarskim i hrvatskim zemljama ipak donekle poznat. Prije svega, čini se da možemo odbaciti tvrdnju Beline isprave o postojanju posebne hrvatske vojske u drugoj polovici XII. st. Gotovo isključeno je da bi Arpadović koji je u Hrvatskoj gotovo nepoznat mogao pozivati hrvatske župane u ratove koje on sam vodi. Ta i od dalmatinskih gradova jedino Zadar, iz razumljivih razloga, slavi od svih Arpadovića samo svog »spasitelja« Belu III. koga i naziva »nepobjedivim ugarskim kraljem«.[50]

Inače je feudalni sistem ili točnije rečeno vojnička obaveza plemstva u ugarskim zemljama bolovao od iste kronične i neizlječive bolesti koju je prošlo svako društvo i svaka zemlja koja je organizirala vojničku obavezu na darovanoj zemlji. U doba kad vazala i seniora veže samo felonija, stvarne će odnose u životu upravljati moral vazala. Ako senior nema snage da vazala primora na pokornost, vazal će dobiveni feudum vrlo brzo pretvoriti u nasljedno dobro svoje porodice. Istovremeno će poricati senioru pravo da ga zove u rat. Vazalu nije bilo potrebno mnogo vremena da shvati prednost koju mu je davao takav vojnički sistem koji počiva na vladarskom patrimoniju. Čim su vladarski posjedi bili razdijeljeni, vazal je bio jači od seniora i odbijao je da ga sa svojim vitezovima slijedi u rat. Tada je ratni pohod što ga vodi vladar za vazala privatna stvar seniora. Da upravo takav razvitak proživljavaju i ugarske zemlje pokazuju zakoni u vrijeme Ladislava i Kolomana. Premda je prvu organizaciju države na novom, zapadnom načelu proveo tek Stjepan I. u prvim godinama XI. st., već sto godina nakon toga muče se njegovi nasljednici tražeći način na koji bi nepokorne

[49] CD II, str. 191.
[50] Vidi na primjer dataciju zadarske isprave iz 1188. u CD II, str. 232.

http://library.foi.hr

vazale, koji više ni ne vraćaju vladaru predane zemlje, primorali da ih slijede u rat. Na saboru 1085. g. stvoren je zaključak da se svi slobodnjaci, jobagioni kastra i kastrensi koje su od Andrije I. i hercega Bele plemići nepravedno držali u svojoj službi prijave odmah vladaru.[51] Naime, i Ladislav i njegov nasljednik Koloman polažu veliku važnost na županijsku vojničku organizaciju kojoj glavnu jezgru čine jobagioni kastra. Ovi zakoni pokazuju da se spomenuti vladari više ne trude da plemića natjeraju na vojničku dužnost već se stvarno mnogo skromnije bore za slobodnjake. No, dok je možda i postojala nada da će se poneki slobodnjak vratiti pod kraljevski barjak, veći vazali bez sumnje ne misle na poslušnost. Stoga je na saboru u Tarcsalu odlučeno da su svi župani (comites) koji s vlastitih, posve razumljivo, nekad vladarskih posjeda — primaju godišnje više od sto pensa, dužni dati godišnje jednog oklopljenog vojnika, a oni s prihodima preko 40 pensa jednog lako oružanog vojnika.[52] Kako je na tom saboru također govora o jobagionima kastra — bjeguncima, to takvi podaci upućuju na zaključak da se i mali vojnik otima postepeno vojničkoj dužnosti pretvarajući se u seljaka koji obrađuje dobivenu zemlju. Vojnička je dužnost za njega i preskupa i preteška, jer ga odvodi od zemlje od koje živi.

Međutim, preduvjet da vladar može po feudalnom načelu natjerati svog župana ili serviensa na vojničku dužnost je taj da je vojnik doista njegov vazal. Ugarska se vojska u XI. i XII. st. organizira — isto kao i kraljevska županija — na načelu kraljevske patrimonijalne vlasti. Vladar smije i može darovati samo ono što je njegovo i može pozvati u rat samo svoje ljude.

Ako imamo u vidu to načelo lako ćemo razabrati da Arpadović nije na njemu u Hrvatskoj mogao ništa izgraditi. Na Gvozdu počinju prve poteškoće Ladislava, ondje se Merkuriju suprotstavlja i kralj Petar, a Koloman prodire okružen **svojim županima** do kraljevskog Biograda na moru da bi se ondje okrunio Zvonimirovom krunom. Dakako, da ne može ni misliti na to da, ugledajući se na Ladislava, organizira političku vlast u Hrvatskoj. Njemu jedino polazi za rukom da u Splitu postavi hercega i vojsku sa zadaćom da ubiru porez po Hrvatskoj! Uza sve to ni Koloman ni njegovi nasljednici nemaju u Hrvatskoj svog patrimonija, dakle kraljevske zemlje, zbog čega je njihova vlast nominalna. Stoga je kraljevska županija, kraljevski porez ili donacija kraljevske zemlje sve do sredine XIV. st. u Hrvatskoj nepoznata!

Međutim, kad bismo mimoišli gornje činjenice koje potvrđuju izvori XII. stoljeća, osnovnom bi se sadržaju isprave iz 1193. g. protivilo ono što znamo o Beli III. kao jednom od najsposobnijih Arpadovića. To je vladar koji čvrsto drži u svojim rukama kraljevska prava i nameće svoju volju županima. Godine 1185.[53] sastavljen je na ugarskom dvoru spis o kraljevskim prihodima i tada se vidjelo da je Bela jedan od najbogatijih evropskih vladara. On prima svake godine od 72. **svojih**

[51] B. **Hóman,** Geschichte des ungarischen Mittelalters I, str. 291.
[52] N. mj.

http://library.foi.hr

župana po 100 ili 200 maraka na dar, a u ime dvije trećine županijskih prihoda pripada mu 25.000 maraka. Župani mu prema tome **za županisku službu plaćaju** i donose mu posebno darove i prihode. No, to nije sve. Kralj ima i od slavonskog hercega (de duce Sclauonie) godišnje 10.000 maraka. Kako izvor točno razlikuje Dalmaciju od Slavonije u kojoj je herceg — očito je da Bela III. oko 1185. g. **iz Hrvatske ne prima ništa!** Hrvatski župani ako su se i priključili vojskovođi »nepobjedivog vladara«, nisu poput ugarskih ili slavonskih župana obdarivali svog vladara niti su mu slali darove ili dvije trećine županijskih prihoda. To je s obzirom na razvitak arpadovske vlasti u Hrvatskoj i razumljivo: nije bilo ni vremena, mogućnosti ili snage da se stare kraljevske županije koje su držali velikaši ponovo pretvore u kraljevske organizacione jedinice.

Potpuno raspolaganje kraljevskim pravima i bogatstvo koje teče u njegove blagajne čini Belu III. neovisnim o plemstvu. Naprotiv, plemić i jobagio castri idu u rat dobrovoljno. G. 1167. vodi župan Dionizije u rat protiv Grka (Bizanta) 15.000 vojnika iz trideset kraljevskih županija.[54] I kraljevski se župan pridružuje svom vladaru jer od njega prima odnosno po njegovoj milosti prima kao župan unosne prihode.

Ako se dakle na sadržaj modruškog privilegija gleda sa stanovišta takvog stvarnog razvitka Ugarske i jednog dijela hrvatskih zemalja (Slavonije) onda se tek može razabrati koliko je nestvaran. Župani najsnažnijeg Arpadovića ne postavljaju uvjete koliko će vojnika dovesti u rat. Ta oni **ne vode u rat svoje,** već **kraljeve vojnike,** dakle jobagione kastra i njegove servientes. I zaista bi bilo smiješno da povjerujemo priči o deset odnosno tri vojnika u modruškoj darovnici kad znamo da je Bela mogao upravo iz svojih županija povesti na tisuće vojnika.

Uostalom, bitni sadržaj darovnice iz 1193. g. mogli bismo nekako opravdati razvitkom vojničke obaveze plemstva u ugarskim i hrvatskim zemljama u XIII. i XIV. st.

Naime, bitne promjene u vojničkom sistemu donosi tek razdoblje Andrije II, prvog Arpadovića koji zbog praznih blagajna pokušava, među ostalim, preurediti i vojnički sistem. Odrekavši se feudalnog principa prema kojem se nekadašnji feudi (zemlje dane uz vojničku obavezu) vraćaju kralju, on prvi daje pojedincima zemlje »iure perpetuo«, dakle u »vječne baštine«, ali za uzvrat zahtijeva da mu svaki plemić i slobodnjak služi kao vojnik. Možda da Andrijine vojne ekspedicije nisu bile bezuspješne otpor na njegov vrlo trijezan pokušaj uvođenja banderijalnog sistema ne bi bio tako općenit. No, kad je i put u Sv. Zemlju završio neuspjehom, plemstvo se diže i, kao što je poznato, primorava vladara da se odreče svojih reformi. Sve ugarske zemlje uopće, a sama Ugarska napose, ostaju nakon 1222. g. bez vojnika. Jer u 7. članku je i kraljevski župan pristao da ide sa svojim kraljem u rat izvan granica kraljevstva samo u slučaju ako mu vladar za to

---

[53] CD II, str. 134.
[54] B. **Hóman,** n.dj., str. 395.

http://library.foi.hr

plati.[55] Plemić je otad dužan ići u rat jedino da brani zemlju koju je neprijatelj napao.[56] No, kako su preuranjene Andrijine reforme osokolile plemiće i činovnike pokazuje nastavak članka koji govori o vojničkoj obavezi župana. »Nadalje, budemo li htjeli voditi vojnu izvan kraljevstva i budemo li sami išli na vojnu (tada) su dužni ići s nama **za naš novac** svi oni koji drže županije.«

Tzv. zlatna bula iz 1222. g. nije toliko važna kao oružje plemstva u borbi protiv kralja — kako to ističe netočno hrvatska historiografija — jer je kao zakon provedena u djelo tek 1351. g. kad je Ludovik I. potvrdio njezine zaključke. Saborovanje je 1222. g. prekretnica u odnosu između kralja i plemstva zbog toga što se plemić po prvi put usudio osporiti vladaru pravo da upotrijebi svoja iura regalia. Upravo ta je činjenica bila za Arpadoviće kobna, jer su se otad kraljevske zemlje vraćale samo s najvećim naporom u kraljevske ruke, a blagajne su ipak ostale kronično prazne. Bio je tako otvoren put velikaškoj oligarhiji koja će u drugoj polovici XIII. st. zamijeniti vladara.

Slavonsko plemstvo ide u to vrijeme svojim putem koji se mnogo ne razlikuje od onog ugarskog plemstva. U načelu vrijede i na njezinom teritoriju zaključci »zlatne bule« iz 1222. g., premda u gospodarskom i društvenom razvitku Slavonija u mnogočemu prednjači pred ostalim arpadovskim zemljama. Međutim, plemić je uspio i ovdje vojničku obavezu prema vladaru ograničiti na najmanju mjeru. Na prvom slavonskom saboru određuje se o vojničkoj dužnosti plemstva ovo: »Nadalje, bude li neprijatelj napao kraljevstvo ili poveo vojsku (na njega), a kralj bude išao lično u rat, tada su plemići u kraljevini Slavoniji (nobiles regni de Sclavonia), svi i pojedinci, dužni ići u rat, ali tako, da budu imali slobodnu mogućnost ratovati s barunima s kojima budu htjeli«.[57] Slavonski jobagio castri i plemić plaćaju tada iudicium exercitus, dakle novčani otkup od vojničke službe, što znači da se oslobodio od vojničke dužnosti prema vladaru i pošao u službu velikaša. Tako rijetki kraljevski vojnici u Slavoniji ne ratuju više za vladara, njih vodi u rat slavonski velikaš. Ni ban ih ne smije globiti ako se ne odazovu pozivu u rat, jer su svoju vojničku obavezu otkupili. Zato slavonski jobagioni kastra i plemići ni ne poznaju svog vladara: oni ratuju pod zastavom onog oligarha na čijem posjedu žive. Slavonski sabor iz 1273. g. doduše ništa ne spominje vojničku obavezu slavonskih župana (comites), ali oni su bez sumnje zajedno sa slavonskim banom ili hercegom išli ili točnije morali ići u obrambeni rat. Uostalom, kako je slavonsko i, dakako, ugarsko plemstvo gledalo na svoju dužnost obrane zemlje pokazuje tatarska provala 1242. g. kad se Bela IV. našao sa svojim bratom hercegom Kolomanom i rijetkim pristašama u taboru na rijeci Šaju gotovo sam.

---

[55] CD III, str. 462.
[56] CD III, str. 462. »Si uero ex aduersa parte exercitus ueniret super regnum, omnes uniuersaliter ire teneantur«.
[57] CD VI, str. 26—27.

http://library.foi.hr

Ako je tako tekao razvitak u Ugarskoj i Slavoniji, onda je isključeno da je Bela III. mogao nakon 1180. g. natjerati velikaše i plemiće u Hrvatskoj da ga slijede u rat. Nigdje u izvorima nema traga, kako je već spomenuto, bilo kakvoj povezanosti između Maura i župana ili knezova prekovelebitskih krajeva.

Uostalom, nije sasvim jasno što se u tim krajevima zbiva u drugoj polovici XII. st. Poznati su nam tek neki podaci iz crkvenog života. Naime, 1154. g. počinje žestoka borba između splitske i gradeške crkve zbog sufragana. Borba svršava ipak tako da krčki biskup kao novi sufragan gradeške crkve gubi župe na susjednom hrvatskom kopnu, a dobiva ih novoosnovana senjska biskupija. Jedan falsifikat splitske crkve iz 1163. g. pokazuje za koje se sve župe vodi borba. Naime, kralj Stjepan potvrđuje tobože splitskoj nadbiskupiji sve njezine župe, a posebno one koje su držali, kako se u falsifikatu tvrdi, predšasnici nadbiskupa Petra, to jest »**Krbavu, Bužane, Plase** i **Vinodol, Modruše** i **Novigrad**«.[58] Pobjeda splitskog prelata bi mogla značiti da je njegov vladar, tj. Bela III, priznat u tom kraju također za vladara. Borba je privedena kraju tek 1185. g., kad su, kako je naprijed već istaknuto, učvršćene granice prekovelebitskih biskupija. Dakle, ta bi godina mogla biti **terminus post quem** za vladanje Bele III. u prekovelebitskim krajevima.

Međutim, vratimo se na analizu podataka o vojničkoj dužnosti u modruškom privilegiju. Upada u oči da je takva vojnička obaveza o kakvoj govori modruški privilegij nepoznata u Hrvatskoj u XII. i XIII. st. Ni jedan autentični izvor ne spominje bilo kakvu dužnost kojega hrvatskog župana ili malog plemića prema vladaru, prema hercegu ili banu. Prva vojnička obaveza zabilježena je u privilegiju bana Pavla iz 1292. g. kad mu Andrija III. potvrđuje nasljednu bansku čast uz uvjet da mu, uz ostalo, **dovede 500 konjanika!** Andrija III. prepušta Bribircima »banatum maritimum cum iuribus, vtilitatibus, redditibus et prouentibus banalibus vniuersis«, ali ga uzima u službu »cum quingentibus militibus apparatum habentibus militarem«.[59] Vrlo je značajno kako Andrija III. opravdava potrebu za vojnicima. On se, naime, ne ustručava u privilegiju naglasiti da će mu vojnici trebati »in expeditionibus nostris regalibus, siue contra hostes nostros externos siue aduersus domesticos inimicos.«! Karakteristično je također da su se ban Pavao i njegova braća **sami ponudili** Andriji III. da će dovesti spomenuti broj vojnika (assumentibus eisdem suo haeredumque suorum nominibus cum quingentibus militibus ... solicite et solerter nobis assistere praecipua fide et sincera deuotione, solo studio, toto conamine, toto posse, et hoc vel in personis propriis vel saltem fratrum filiorum, necessariorumque suorum personis idoneis decenter et sufficienter habentibus experientiam militarem).[60]

---

[58] CD III, str. 96.
[59] CD VII, str. 163.
[60] CD VII, str. 164.

http://library.foi.hr

Prema tome, ban Pavao i njegova braća prvi su hrvatski velikaši za koje posve sigurno znamo da su nudili službu ugarsko-hrvatskom vladaru, ali tu službu **nisu smatrali obavezom,** već su s kraljem pregovarali na načelu »do ut des«! Vladar će njima potvrditi primorski banat, a oni će mu zato služiti u borbi protiv neprijatelja. Ovi pregovori između hrvatskih dinasta i ugarsko-hrvatskog vladara nisu zasnovani **na feudalnim načelima** već **na slobodnoj pogodbi** između, mogli bismo kazati, kondotijera i vladara koji ga unajmljuje. I samo zato što je ova ponuda bila Bribircima preskupa — Anžuvinci su im davali mnogo više — nije došlo do njezina ostvarenja. Braća su radije dovela na prijestolje mladog Anžuvinca koji im je bio manje opasan.

I tako tek u XIV. st., u doba **već izgrađenog banderijalnog sistema — u kojem je svaki plemić vojnik!** — možemo naći u izvorima s područja srednjovjekovne Hrvatske podatke **o ograničenoj vojnoj obavezi hrvatskog plemstva.** Tek 1347. g. polazi kralju Ludoviku I. za rukom da dođe do **kraljevskog teritorija** na kojemu slobodne seljake nobilitira i pretvara u male plemiće. Kako je lična služba u ratu za malog plemića doduše čast, ali i teret, kralj dopušta svojim plemićima da u njegovu vojsku šalju samo predstavnike te prema tome nisu dužni ići lično s njim u rat.

Zato sve upućuje na to da se ideja o ograničenom broju vojnika koje velikaš treba dovesti kralju u rat mogla javiti tek u XIV. st. i to iz dva razloga: **prvo,** zato što su tek Anžuvinci počeli izgrađivati banderijalni sistem, a **drugo** zato što hrvatski velikaš i plemić sve do tog vremena ne pozna dužnost vojevanja u vojsci ugarsko-hrvatskog vladara.

Prema tome, analiza vojničke obaveze hrvatskog plemstva do XIV. st. primorava nas da modruškom privilegiju porečemo vjerodostojnost i da ga ne smatramo darovnicom koja je nastala u kraljevskoj kancelariji 1193. g. Tobožnja je darovnica sastavljena tako da što manjima prikaže obaveze krčkih knezova, posebno kneza Bartola prema vladaru. Štoviše, obaveze su tako upisane da nisu bezuvjetne. Nadalje, u ispravi se vrlo jasno osjeća težnja **Vidove loze** da opravda posjed modruške županije.

Međutim, tobožnji modruški privilegij je tako smiono sastavljen — smiono s obzirom na odnos prema ugarsko-hrvatskom vladaru — da ga krčki knezovi, koliko je danas poznato, **nikad nisu upotrijebili u javnom životu.** Nigdje nema dokaza da su ga dali potvrditi u kraljevskoj kancelariji ili da su ga donijeli pred vladara da ga potvrdi. Čitajući ga stječemo dojam da u njemu valja gledati **jednu od mlađih redakcija** u nizu falsifikata koje su Frankapani dali sastaviti da bi opravdali svoju vlast u Modrušu i Vinodolu.

3. Stvarna analiza ili analiza sadržaja isprave iz 1209. g. daje, kako se čini, odgovor na pitanje zašto je uopće sastavljena. Ona je krčkom knezu Vidu (Guido) trebala osigurati vlast na hrvatskom kopnu. Međutim, sastavljač je ove tobožnje potvrdnice bio toliko nestrpljiv ili možda nemaran da **nije u ispravi označio predmet darivanja odnosno**

http://library.foi.hr

potvrđivanja! Jer se u ispravi tvrdi da je Bela III. darovao (contulit) »fideli nostro« — dakle našem, tj. Andrijinom pristaši! — terram in banatu« i ništa više! Prema tome, sastavljač propušta da navede ono što bi trebalo da bude najvažnije u čitavoj ispravi, tj. **objekt darivanja Bele III!** Čitajući ovu ispravu dolazimo do uvjerenja da sastavljača vodi samo jedna misao, tj. da dokaže najprije srodstvo između Vida Krčkog i njegova strica Bartola, a zatim da na osnovi isprave pokaže kako je upravo Vidu stric ostavio tu »zemlju« koju je Bartolu poklonio Bela III. Ipak se ni u tom dijelu svog sastava falsifikator ne drži vjerno teksta Beline darovnice, premda se jasno razabire da se na nju oslanja. Jer se prema tekstu Beline darovnice unaprijed zna da će Modruš preuzeti od kneza Bartola jedan od njegovih nećaka, a taj je uvjet u ispravi iz 1209. g. formuliran drugačije. Naime, Bartol je tobože dobio »zemlju u banatu« pod uvjetom da je, ne bude li imao sina, ostavi bilo kojem od svojih rođaka. I budući da je Bartol, nastavlja se u ispravi iz 1209, doista odredio da mu Vid bude baštinik — ako nadživi svog strica kneza Bartola — kralj sada, tj. 1209. g., velikodušno dopušta da Vid vječno uživa Bartolov beneficij po istom pravu. No, ni iz ove isprave ne saznajemo u kojoj je županiji ili kneštvu Bartol župan; štoviše, ne znamo ni to da li je živ. Ova je darovnica ili točnije potvrdnica pisana protiv uobičajenih ususa u kraljevskoj kancelariji. Obično se, naime, navodi u ispravi osoba koja je došla do vladara i zamolila potvrdu privilegija ili već ranije darovnice. Stoga ovako sastavljena tobožnja Andrijina potvrdnica toliko je sadržajno manjkava da nije moguće povjerovati u istinitost njezina sadržaja. Svrha je isprave bila očito ta da čitaoca uvjeri kako je Vid bio nasljednik svog strica Bartola u jednom dijelu banata.

V. **Klaić** je prateći povijest obitelji krčkih knezova povjerovao u sadržaj ove isprave i na osnovi nje zaključio da je zabrinuti Bartol, koji od 1193. drži Modruše a nema sinova, osigurao sinovcu Vidu II. (sinu Bartola I) »nasljedstvo u župi Modrušane«.[61] Klaića prema tome ništa nije smetalo što u ispravi nigdje nije spomenuta »župa Modruš«. Nastojat ćemo kasnije utvrditi zašto je sastavljač upravo ovako načinio ispravu iz 1209. g.

4. Tako smo se prateći sumnjive darovnice izdane tobože u korist krčkih knezova približili onoj iz 1223. g., koja se, kako je naglašeno, dosad općenito smatrala najvažnijim dokazom da su knezovi Frankapani došli do vlasti i u Vinodolu. Međutim, detaljno će ispitivanje njezina sadržaja još jednom potvrditi da je hrvatska historiografija bila na lošem putu kad je poklanjala vjeru takvim »darovnicama« kojih se neispravnost može već površnim ispitivanjem ustanoviti.

Sadržajno je ova isprava, dakako, povezana s dosad ispitivanim sumnjivim darovnicama. Kako se u njoj ponavljaju iste fraze i izrazi, njezin sastavljač očito nije bio ni toliko vješt da bi mogao svom sastavu dati jasan sadržaj. Odluka o tobožnjem kraljevskom daru izražena je

[61] Krčki knezovi Frankapani, str. 89.

http://library.foi.hr

opet istim riječima kao i u ispravi iz 1193. g. samo što je riječ **oculo** zamijenjena s **animo!** Guido de Wegla je ponovo odan i vjeran kraljev vazal kojem vladar daje »čitavu zemlju koja pripada (!) u vojvodini Slavoniji, tj. Vinodol i Modruš s pripadnostima i svim prihodima«. Prema tome, po tekstu ove isprave Andrija II. poklanja Vidu tobože zemlju koja pripada Vinodolu i Modrušu, ali je stilizacija teksta tako navješta da se misao mora nadopuniti dodacima. Čini se uopće da sastavljač ne vlada dovoljno latinskim jezikom i stoga neprestano ponavlja iste nespretne stilizacije teksta tako da mijenja samo ime darivaoca i obdarenika. Zato u obje isprave stoji izraz »tali paccionis interventu«, izraz koji je nemoguće naći u vjerodostojnim vladarskim darovnicama. Vladar, naime, ne sklapa pakt sa svojim vazalom! Međutim, dok su u ispravi iz 1193. g. ipak nekako označeni uvjeti, sastavljač ove isprave ili **neće ili ne može jasno kazati u čemu se sastoji služba kneza Vida!** On je jedino zapisao da Vid treba da služi »na čast kraljevske jasnosti« i dužan je, kako dalje tvrdi mijenjajući treće lice u prvo, »nama pomagati«.

Gotovo je nevjerojatno kako se nitko, počevši od V. **Klaića** do M. **Kostrenčića,** nije zaustavio na ovoj nespretnoj formulaciji tobožnje darovnice odbacivši je kao djelo nevještog sastavljača. Klaić je dodao tekstu ono što u njemu nije našao. Tvrdi, naime, da »negdje oko 1224. bijaše umro stric njihov (tj. Vida II. i Henrika) Bartol II. kojemu je kralj Andrija II. radi vjerne službe darovao uz Modruše također i župu **Vinodol** nasuprot otoku krčkomu«.[62] I premda u darovnici iz 1209. g. nije bilo ni riječi o tome koje je zemlje Andrija II. poklonio knezu Vidu, Klaić pretpostavlja da je sada, tj. 1225. g., Vid II. zamolio kralja »da izpuni svoje obećanje od god. 1209.«. Tako Andrija »zaista negdje godine 1225. izdade povelju, kojom je knezu Vidu za njegovu iskrenu odanost na sva vremena i za sve potomke njegove darovao **'čitavu zemlju unutar hercegovine slovinske, naime Vinodol i Modruše sa svima prihodcima i prihodima'.** Knez će Vid za taj obilati dar jedino 'odano služiti na čast kraljevskoj prejasnosti'«.

Sličnom lakoćom, ne uvidjevši uopće problem, prelazi preko netočnosti ove tobožnje darovnice i M. **Kostrenčić.** On upravo na toj ispravi gradi nevjerojatnu teoriju o osnovnim društvenim i političkim promjenama u tadašnjem Vinodolu. Kostrenčić je uvjeren da je knez Vid dobio Vinodol kao »kraljevsku donaciju«, premda se ni u jednoj od ovih isprava **ne tvrdi** da bilo koji Arpadović — dakle Bela III. ili Andrija II. — **daruju svoju zemlju.** Iako Vinodol i Modruš nisu nekadašnje kraljevske zemlje — a prema tekstu isprave iz 1223. nisu niti komitati — Kostrenčić tvrdi da 1225. »Vinodol ulazi u donacionalno-feudalni sustav«.[63] Ništa ga, nadalje, ne smeta što se »o vojničkim službama, koje duguje knez Vid i njegovi potomci kralju u povodu toga darovanja« u tom »privilegiju« ništa ne govori »osim općenite klauzule, da je nada-

[62] N.dj. str. 90.
[63] N.dj., str. 188.

http://library.foi.hr

reni knez 'dužan' svojom službom pomagati kralja ...«.[64] Budući da je darovnica izdana, kako je iz teksta očito, za Modruš i Vinodol, Kostrenčić je bio dužan razjasniti bar to zašto druge redakcije tobožnjih frankapanskih privilegija — koje on smatra autentičnima — drugačije govore o dužnostima povezanim uz potvrdu spomenutih posjeda. A ako je darovnica iz 1125. g., kako Kostrenčić tvrdi, poklon kraljevske zemlje zašto je uopće Knez Vid dužan za nju posebno služiti kralju? Jer ako je **donacija** (donum), onda **nema** vojničke obaveze povezane uz tu donaciju, a ako je **feudum** ili **beneficij**, onda se on ne predaje vazalu »iure hereditario« ili »za vječna vremena« kako stoji u tobožnjoj darovnici.

Čini se, međutim, da je najveći nedostatak dosadašnjih komentatora ove tobožnje darovnice iz 1223. g. u tome što su ovu ispravu sadržajno povezivali s ispravama iz 1193. i 1209. g., premda im to tekst nije dopuštao. Andrija II. ne daje Vinodol i Modruš »Guidoni de Wegla« zato što je on nećak kneza Bartola i njegov nasljednik — kako to stoji u ispravi iz 1209. g. — nego zato što je Vid njegov odani vazal! Zato se čini da je ova isprava sastavljena zato da se opravda pravo kneza Vida na »zemlju« Vinodol i Modruš, ali ne kao nasljedstvo po stricu, nego kao stečevina za odanu službu vladaru. Sadržajno je ova isprava tako puna nedostataka da bismo morali posumnjati u njezinu vjerodostojnost i tada kad ne bi imala sličnosti s ispravama iz 1193. i 1209. g. Ta tko može povjerovati da bi se Andrija II. koji je do 1222. g. dijelio posjede zato da bi za svoje političke planove dobio vojnike, odrekao Vinodola i Modruša bez ikakve nadoknade? Dakako, da je ta »zemlja« bila njegova!

Prema tome, isprava iz 1223. g. dopušta, zbog ne baš suviše jasnog sadržaja, nekoliko pretpostavaka. Naime, moguće je da je Vid II. doista imao 1223. g. u rukama obje knežije, pa je falsifikat sastavljen samo zato da se njegova vlast ondje potvrdi. Ali, isto je tako moguće da knezovi krčki ne drže još u trećem desetljeću XIII. st. ni Vinodol ni Modruš i da su darovnice sastavljene tek početkom XIV. st. s namjerom da dokažu kako je stara vlast knezova u obje zemlje. Koja je od ovih pretpostavaka točnija pokazat će drugi izvori.

IV.

1. Belina potvrda privilegija iz 1193. i 1223. od 10. III. 1241. Budući da je pri ispitivanju ove isprave potrebno upozoriti na neke pojedinosti, donosimo ispravu u cijelosti prema Smičiklasovu izdanju.

»Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie Cumanieque rex omnibus Christi fidelibus paginam presentem inspecturis salutem et omne bonum. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire quod accedentes ad nos fideles

[64] N.dj., str. 188—189.

http://library.foi.hr

nostri filii Wydo comitis de Wegllya, videlicet Jhonnes, Feldrycus, Bartholomeus et Wydo presentaverunt nobis quedam rescripta asserentes ipsa esse exemplaria privilegiorum antecessorum nostrorum, videlicet avi nostri Bele bone recordacionis et patris nostri Andree, quondam regum Hungarie illustrium, quorum originalia propter discrimina itineris, que tunc imminebant, sicut dicebant, non poterant apportasse, postulaverunt autem hec eadem nostro privilegio confirmari, maxime cum ipsa fuissent sub sigillis quarumdam authenticarum personarum allata, quibus fides p(l)ene poterat adhiberi. Nos itaque tempore necessitatis considerato, cum nos persecucio impelleret Tatarorum et ipsorum non modicum indigeremus servicio, tenore rescriptorum, qui inferius adnotabitur observato nostris litteris et duplicis sigilli nostri munimine decrevimus roboranda ita tamen, quod suo loco et tempore ad exhibicionem originalium predicti filii Wydo comitis teneantur et nova de veteribus retineant firmitatem; adicientes quod iidem ipsis se obligantibus cum circa maritima venerimus, donec ibi moram fecerimus cum duabus navibus que vulgariter galya et sagittea vocantur teneantur deservire: sed postquam de maritimis recesserimus, prioribus obligabuntur condicionibus que in memoratis privilegiis continentur. Preterea, constituimus eisdem assumentibus, quod racione terre existentis infra ducatum Sclavonie que Wynadol vocatur, quam ipsi ex donacione patris nostri possidere dinoscuntur, cum tribus militibus armatis decen(ter et hone)ste nobis servire tenebuntur, quod minus bene explicatum fuerat per hoc verbum assistat in privilegio patris nostri;extra regnum autem nostrum, cum exercitus croathicus fuerit convocatus, cum duobus tantummodo militibus deserviant, sed intra regni nostri limites cum tribus militibus sicut est predictum. Ad alia vero nullatenus ipsos esse volumus obligatos.

Tenor autem privilegii Bele avi nostri quondam incliti regis Hungarie talis est:

(Slijedi listina kralja Bele od g. 1193).

Tenor vero privilegii Andree patris nostri talis est: (slijedi listina kralja Andrije od g. 1225.).

Datum apud Tragurium, sexto idus marcii, anno domini millesimo CC-o quadragesimo primo, regni autem nostri anno septimo«.[65]

Dok su nas u dosadašnjim ispitivanjima i forma i sadržaj isprava jednako upozoravali na oprez i najzad su nas i dovodili do zaključka da su tobožnje kraljevske darovnice falsifikati, kod potvrdnica kao što je ova Bele IV. iz 1241. g. težište će se dokazivanja usredotočiti na sadržaj, jer je formalno isprava uglavnom u redu.

U hrvatskoj su historiografiji, kako je naprijed spomenuto, obrađeni već neki falsifikati u kojima vladari tobože nagrađuju darovnicama pojedincima usluge učinjene za tatarske provale.[66] Pokazalo se da je tatarska provala bila omiljeni formular koji su upotrebljavali

[65] CD IV, str. 144—145.

[66] Vidi bilj. 12 i 13. U najnovije je vrijeme pisao o toj problematici J. **Soldo.** Vidi »Provala Tatara u Hrvatsku«, HZ XXI—XXII, 1968—1969, 371—388.

http://library.foi.hr

sastavljači dalmatinskih falsifikata prije svega zato što je Belin bijeg do Splita i Trogira 1242. godine odjeknuo po čitavoj Hrvatskoj i Dalmaciji. Najzad su i Hrvati i Dalmatinci mogli vidjeti svog vladara kojega, zbog toga što su ga prerijetko viđali, nisu ni nazivali drugačije nego — ugarski kralj! Dakle, što se tiče **povoda** koji je tobože potakao vladara da pođe u susret krčkim knezovima, frankapanska isprava iz 1241. g. ne predstavlja za historičara ništa nova. To i nije prvi put da su krčki knezovi upotrijebili tatarsku provalu kao izgovor za izdavanje tobožnjih vladarskih darovnica.

Međutim, istakli smo da je formalno ova Belina potvrdnica gotovo besprijekorna, jer je **pogreška u datumu** nastala samo zato što ispravu nije datirao kraljevski kancelar ili netko drugi iz kraljevske kancelarije, nego **njezin sastavljač** koji je bio **odgojen i školovan na području dalmatinskog notarijata.** Belina je potvrdnica **tobože izdana kod Trogira 10. III. 1241, dakle mjesec dana prije nego što je došlo do bitke kod mjesta Mohi na rijeci Šaju!** Naime, bitka se odigrala 11. travnja 1241. godine![67] Uza sve to što Bela IV. nije prije kraja 1241. g. napustio svoju zemlju, on tobože već u ožujku 1241. stoji pred Trogirom i zahvaljuje Vidovim sinovima za pomoć pri tatarskoj najezdi. Međutim, ako imamo na umu da su notarske kancelarije u Dalmaciji datirale isprave i **po pizanskom** i **firentinskom načinu računanja početka godine** onda možemo vrlo lako protumačiti kako je došlo do ovog, za stvarna zbivanja, neprihvatljivog datuma Beline isprave. Sastavljač ima po svoj prilici u rukama neku Belinu ispravu iz 1242. g. — možda je to potvrda trogirskog privilegija iz 18. III. 1242. g. koja je također izdana u Trogiru — i kako po njegovu računu 1242. godina počinje tek 25. III. 1242., on je datum 10. III. koji stavlja na ispravu mogao staviti samo u 1241. godinu. Prema tome, datum isprave otkriva dalmatinsko porijeklo sastavljača ove Beline isprave. Do takvog je zaključka došao već i T. Smičiklas koji je, zaveden očito ranijim izdavačima, stavio potvrdnicu u 1242. g. s opravdanjem da se »datum ove listine može samo tako protumačiti da se suponira florentinski način brojenja od domaćega pisara, jer nema primjera za takav način brojenja u drugim kraljevskim listinama. Ipak to ne može biti — nastavlja Smičiklas — pogreška pera, jer je 'primo' ispisano«.[68]

Kao što se može razabrati Smičiklas, očito namjerno, ne izvlači iz ove vrlo karakteristične pogreške nikakav zaključak, premda ga je i sadržaj listine mogao vrlo brzo navesti na misao da isprava u ovoj formi nije vjerodostojna.

Naime, čitava priča o izdavanju potvrdnice nije nimalo uvjerljiva. Vidovi sinovi Ivan, Fridrik, Bartol i Vid donose tobože pred Belu prijepise povlastica Belinih predaka, djeda Bele i oca Andrije, ispričavajući se da originale nisu zbog loših i opasnih putova mogli donijeti! Ipak su se obratili vladaru da im ta »rescripta« ili »exemplaria privilegiorum« potvrdi u svom privilegiju što je on odlučio učiniti. Na to

[67] F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962, str. 188.
[68] CD IV, str. 145.

http://library.foi.hr

ga navodi tobože, kaže se dalje u ispravi, prije svega činjenica da su spomenute isprave, dakle prijepisi zapečaćeni pečatima nekih vjerodostojnih osoba kojima se može povjerovati! Zato on, vladar, razmislivši o nevolji koja ga je zatekla za tatarske provale kad je trebao njihovu pomoć, odluči da sadržaj donesenih povlastica dâ prepisati u svojoj ispravi i zapečatiti svojim dvostrukim pečatom. Vidovi će sinovi dobiti nove prijepise kad donesu originale.

Ali, falsifikator je po svoj prilici i sam razabrao da će slabo proći sa svojim sastavom tobožnje darovnice iz 1223. g. zbog njezinih nedostataka o kojima smo ranije govorili. Stoga u ovu tobožnju potvrdnicu unosi isto tako **tobožnje dobrovoljno obećanje** Vidovih sinova dano kralju Beli da će mu ipak služiti kad dođe u primorske strane i to tako dugo dok ondje bude boravio. Tada će mu dovesti dvije lađe koje se zovu galija i šajka! A kad se vladar bude vratio natrag u svoju zemlju dužni su ispunjavati one uvjete koji su zapisani u povlasticama iz 1193. i 1223.

Ovaj se »dodatak« o dužnostima odnosio bez sumnje na uvjete postavljene u modruškom privilegiju i nije nevješto sastavljen. Jer se služba Krčkih ograničava na kraljev dolazak u Primorje, a poznato je da Arpadovići nisu gotovo nikad dolazili u hrvatske zemlje.

U nastavku teksta falsifikator »ispravlja« sam sebe dodajući u ovoj potvrdnici ono što je u tobožnjem privilegiju iz 1223. bilo »minus bene explicatum« riječju »assistat«! Naime, krčki će knezovi ipak biti dužni za Vinodol koji su dobili »darom našeg oca« služiti s tri »pristojno i časno naoružana vojnika« — očito unutar kraljevstva, jer će izvan kraljevstva dovoditi u vladarevu vojsku samo dva vojnika i to jedino u slučaju kad bude sazvana i »hrvatska vojska«! Na kraju tobožnje darovnice Bela IV. naglašava da ne želi da krčki knezovi budu opterećeni bilo kakvom drugom obavezom. I najzad, kralj tobože izjavljuje da u svoju ispravu upisuje tekstove privilegija »našeg djeda Bele« i »našeg oca Andrije«. Tobožnja Belina potvrdnica završava datumom o kojem smo ranije govorili.

Prema tome, sastavljač se ove tobožnje Beline potvrdnice dobro čuva da zabilježi suviše velike dužnosti krčkih knezova u svojem sastavu, ali pri tome doista pretjerava tako da ga sadržaj potvrdnice najbolje odaje. Ta tko će povjerovati da je Bela IV. prepustio Vinodol krčkim knezovima za službu s dva, odnosno tri vojnika ako zna da su županijski vojnici (jobagiones castri) i kraljevski plemići morali tada ići lično u rat! Tako je falsifikator ispravljajući jednu pogrešku upao u drugu, mnogo težu i veću, jer je izmislio uvjete vazalske službe na koje ni jedan vladar ne bi mogao pristati.

Osim spomenutog besmislenog sadržaja isprava ima još neke sitnije formalne nedostatke. Ona nema ni najpotrebnije formule koroboracije. Iako Smičiklas tvrdi da se na izvorniku, koji se nalazi u Budimpešti, vidi trag gdje je visio pečat, u samoj potvrdnici uzalud tražimo podatke o pečatu ili pečaćenju kraljevskim pečatom. Ako je Smičikla-

http://library.foi.hr

sova tvrdnja istinita, onda je pečat na ispravi u kojoj nije pečaćenje najavljeno uobičajenim formulama, još jedan dokaz da isprava nije autentična.

Moguće je da se falsifikator oslonio na trogirsku potvrdnicu iz 1242. g. i da je, da se suviše ne muči, prenio u svoj sastav iz njezine koroboracije samo posljednji dio, tj. datum temporale. On ga je, kako pretpostavljamo, samo »preradio« prema svom shvaćanju i znanju.

2. Tobožnja Belina potvrdnica iz 1251. g.[69] Pošto smo upoznali način rada falsifikatora kod kojega su — bez sumnje — sami krčki knezovi naručili čitavu grupu »kraljevskih darovnica«, neće nas mnogo iznenaditi da mu i u novoj tvorevini, tj. u tobožnjoj potvrdi Bele IV. izdanoj 9. IV. 1251. nije bilo suviše stalo do usklađena teksta. U toj su potvrdnici, koja je ponovo sačuvana tek u trećem prijepisu (iz 1270, 1279. i 1322) potvrđeni najprije tobožnji privilegij Bele IV. iz 1241, a zatim »aliud priuilegium Andree regis patris nostri«. Razlog zašto Bela IV. ide tobože u susret braći Fridriku, Bartolu i Vidu, krčkim knezovima (comites de Wegla) je njihova vjerna služba u mladosti i naročito za tatarske provale. Oni su, kako isprava tvrdi, tako vjerno čuvali kralja »quod inter alios regni nostri fideles ex debito fidei meruerunt conputari«. Kralj će ih nagraditi kako bi njihov primjer djelovao i na ostale vazale. Obnavljajući tobože darovnicu svog djeda Bele i oca Andrije za Vinodol i Modruš, Bela IV. poklanja iznova obje županije. Kao tobože dokida bilo kakve darovnice — ako ih je izdao! — za spomenute komitate. I da ubuduće ne bi nastale sumnje, unosi u ovu svoju potvrdnicu sve dotadašnje privilegije. I kao da su nove obaveze upisane u privilegij iz 1241. pobuđivale neke sumnje, Bela IV. ih sam tobože poništava i dokida i na molbu knezova ih ponovo učvršćuje: kad kralj bude i primorskim stranama (in maritimis) služit će mu krčki knezovi s jednom lađom koja se zove šajka i s jednom barkom (Quod nobis in maritimis personaliter existentibus in mari cum vna naui, que saycia dicitur et cum vna barca tenebuntur deseruire). Dođu li ponovo do vlasti na otoku Krku bit će dužni služiti kralju s jednom galijom; bude li potrebno pozvati u rat vojsku s ove strane Gvozda, tj. hrvatsku vojsku, služit će krčki knezovi ugarsko-hrvatskom vladaru s 20 dobro oružanih konjanika, a preko Gvozda s 10 takvih vojnika. Ove će službe morati vršiti ne samo kralju Beli nego i njegovim nasljednicima. Navali li neka neprijateljska vojska na »spomenute« granice (vjerojatno kraljevstva) dužni su poći u rat s toliko vojnika da kao vjerni kraljevski vazali natjeraju kraljevske neprijatelje u bijeg!

Morali bismo doista Belu IV. smatrati nekim neuravnoteženim vladarom kad bismo povjerovali da je tako mijenjao obaveze koje je tek pred devet godina sam određivao krčkim knezovima. Doista se mašta falsifikatora iživljavala na ovim »kraljevskim darovnicama«. Ipak je dobro pazio da u novoj redakciji tobožnjih dužnosti i obaveza

[69] CD IV, str. 442—444.

http://library.foi.hr

krčkih knezova ne natovari knezovima veće dužnosti. To je morao učiniti utoliko prije što mu se u tobožnjoj Belinoj potvrdnici iz 1251. g. pružila posljednja prilika za to. Naime, tri preostale potvrdnice, tj. ona iz 1270, Ladislavova iz 1279. i Karlova iz 1322. g. samo su prijepisi starijih »privilegija«.

Upada u oči da u ovoj posljednjoj promjeni obaveza krčkih knezova nema dužnosti vojevanja izvan kraljevstva. Kao nova »granica« unutar koje su tobože dužni ratovati s 20 konjanika je granica između Hrvatske i Slavonije, tj. planina Gvozd. Prema tome, krčki se knezovi isključuju iz vojnih pohoda u srednjovjekovnoj Slavoniji jer će prijeći spomenutu granicu samo u slučaju ako brane vladara od neprijatelja, i — nevjernika (dakle domaćih neprijatelja). Falsifikator ne zaboravlja i u ovoj preradbi obaveza dodati da će Vidovi sinovi biti pozvani u rat tada kad se pokaže potreba da se pozove i hrvatska vojska. Sastavljač ove preradbe ostaje vjeran svojoj koncepciji i što se tiče obaveza krčkih knezova na moru. On se gotovo ruga tom vladaru kad tvrdi u svom sastavu da se zbog straha pred Tatarima zadovoljio da mu krčki knezovi dovezu jednu šajku i jednu barku i to samo onda kad bude na moru. Budući da su obaveze ne samo krčkih knezova nego i dalmatinskih gradova što se tiče službe na moru poznate, lako možemo razabrati kako se sastavljač frankapanskih falsifikata trudi da u svojim sastavima što manje optereti naručitelje falsifikata. Ta uzme li se u obzir da je Venecija obično zahtijevala od svojih gradova na istoj jadranskoj obali po jednu galiju na svojih trideset,[70] onda je tvrdnja o šajki i barki koju su tobože krčki knezovi morali dovesti vladaru više nego smiješna. Kao da je riječ o nekom malom ribarskom naselju koje s jednom ili dvije lađe dočekuje svog gospodara!

Međutim, u čitavom falsifikatorovu poslu naročito smeta stav koji zauzima prema Arpadovićima. Ni u jednom od falsifikata ne možemo naći bar malo poštovanja prema vladaru, poštovanja koje bi došlo do izražaja u njegovim tobožnjim zahtjevima. Jer to su vladari koji ili zbog odanosti krčkih knezova ili zbog straha od Tatara lišavaju sami sebe dragocjenih posjeda u slavonskom dukatu, dakle u zemlji u kojoj uopće nisu imali kraljevskih posjeda. Štoviše, oni su tobože tako »zaboravljivi« da se ne sjete u svoje isprave unijeti obaveze svojih vazala ili kad ih navedu, onda im se čine ipak prevelikima, pa ih ponovo mijenjaju. U tom smislu je posebno negativno prikazan Bela IV. Iako je 1242. g. tako prestrašen od Tatara, odriče se tobože i onih neznatnih obaveza krčkih knezova i zamijenjuje ih još manjima! Kako sastavljač falsifikata potcijenjuje Arpadoviće, posebno Belu IV, možemo prosuditi usporedimo li obaveze goričkih knezova prema austrijskim vojvodama početkom XIV. st., tj. u doba kad predmijevamo da su spomenuti frankapanski falsifikati nastali. Knezovi su tada poznati kondotijeri i idu u službu vojvoda s 1000 svojih konjanika![71]

---

[70] Vidi npr. S. **Ljubić**, Listine I, str. 48.
[71] CD X, str. 249.

http://library.foi.hr

Promatrane, dakle, sa stajališta stvarnog života u tadašnjoj Hrvatskoj, tobožnje obaveze krčkih knezova prema ugarsko-hrvatskim vladarima za historičara su neprihvatljive i smiješne i on će ih kao lažne lako odbaciti.

Međutim, valja upozoriti još na neke razlike u formulacijama tobožnje potvrdnice iz 1251. g. i ranijih »privilegija«. Dok je dosad bilo govora o »zemljama« ili »zemlji« unutar slavonskog dukata, sada se po prvi put ističe da vladar potvrđuje krčkim knezovima **županije** ili **komitate** Modruš i Vinodol. I premda su, kako smo se mogli uvjeriti, isprave iz 1193, 1209. i 1223. upravo u tom najbitnijem dijelu bile manjkave, u potvrdnici iz 1251. se tvrdi da Bela IV. daje oba komitata onako kako su ih podijelili njegovi preci! Nesklad, dakako, nije slučajan. Jednom je konačno i u falsifikatima trebalo reći da su krčki knezovi stekli vlast u oba kneštva! Kako se u ispravama iz 1193, 1209. i 1223. nisu mogle izmisliti »velike zasluge« — jer su falsifikator ili falsifikatori po svoj prilici jedva znali za Belu III. i Andriju II. — to je provala Tatara kao stvarni historijski događaj, koji su pamtile kasnije generacije, poslužila kao odličan povod za darivanje. Pa premda je sastavljač falsifikata morao znati sadržaj svih lažnih isprava koje su se našle u konačnom »originalu« iz 1323. g., znao je dakle da se tvrdnje u njima neće podudarati, ipak je dopustio da dođe do njih.

Formalno je potvrdnica iz 1251. g. sastavljena bolje nego preostale isprave. Činjenica je doduše da joj nedostaju neke formule koroboracije — na primjer dignitarij — i da je datum temporale na kraju eshatokola, ali tako su sastavljene i neke druge Beline darovnice.

3.6. Prijepis tobožnjeg privilegija iz 1251. g. izdan tobože 1270,[72] zatim 1279.[73] i najzad 1322. g.[74] U tobožnjim se prijepisima ponavljaju uvijek iste tvrdnje ugarsko-hrvatskih vladara: kralj Stjepan II, Ladislav IV. i Karlo I. uzimaju u obzir zasluge onih članova obitelji koji su tobože donosili privilegije na prepisivanje i zato im ispunjavaju molbe. Htijući im poći u susret kraljevskom naklonošću (volentes eisdem occurrere regio cum favore) unose u svoje isprave donesene listine od riječi do riječi (de verbo ad verbum).[75] God. 1270. mole za takvu uslugu kralja Stjepana II. knezovi Fridrik, Bartol i Vid, »comites de Wegla et de Wynodol« a pred kraljem Ladislavom mole prijepis Stjepanova privilegija knezovi Ivan, Leonard, Stjepan i Dujam.[76] Vladari su, kako se kaže u tim prijepisima, uvijek uzimali u obzir njihove dotadašnje zasluge i nadajući se budućima nisu odbijali molbe Frankapana. Međutim, sastavljač i ovih prijepisa pojednostavnjuje posao u tom smislu što ponovo doslovce prepisuje tobožnje privilegije promijenivši samo poneku riječ. Tako su prijepisi iz 1270. i 1279. isti, imaju iste fraze i izraze,

[72] CD V, str. 580.
[73] CD VI, str. 73.
[74] CD IX, str. 80.
[75] CD V, str. 580.
[76] CD VI, str. 327.

http://library.foi.hr

premda su ga izdala dva različita vladara! Podudaranje je formula tako vjerno da u oba tobožnja prijepisa nedostaje dignitarij, sankcija i ostale formule koroboracije te ostaje samo datum temporale (bez oznake mjeseca i dana).

Prema tome, sve upućuje na to da su i prijepisi iz 1270. i 1279. djelo falsifikatora. Oba prijepisa nisu, kako je spomenuto, sačuvana u originalima, nego u prijepisima iz 1322. odnosno 1323.

I najzad, posljednji prijepis iz 1322. g. sačuvan je samo inseriran u originalnom prijepisu — bar nas tako T. Smičiklas uvjerava — »kralja Karla Roberta od g. 1323, 7. novembra«.[77] I taj prijepis ima nedostatak koji nas priječi da ga smatramo originalom koji je izdala kraljevska kancelarija. Dakako, u XIV. st. nije više bilo teško pronaći uzore za sastavljanje falsifikata. Kraljevska kancelarija izdaje mnogo više isprava, a povezanost je Hrvatske s Ugarskom mnogo čvršća. Da se potvrdnica iz 1322. g. oslanjala na neke originalne isprave Anžuvinaca pokazuju četiri potvrdnice koje imaju gotovo od riječi do riječi **jednaki tekst arenge** i **nekih formula u eshatokolu,** premda se radi o **tri različita destinatara!** To su potvrda šibenskih privilegija od 8. X. 1322.,[78] zatim potvrda frankapanskog privilegija iz 1279. izdana istog dana,[79] potvrdnica gradečkog privilegija od 14. X.[80] i napakon još jedna frankapanska potvrdnica (s uništenim datumom) za Gacku, Doljane, Lazničić, Otočac i Obrež.[81] Posve razumljivo da se nameće pitanje njihove uzajamne ovisnosti i to prije svega zato što su u Karlovim ispravama arenge doduše vrlo kratke — svega jedna rečenica — ali su ipak kancelari imali dovoljno znanja i vještine da za različite isprave koje su izlazile iz kraljevske kancelarije sastave i različite arenge. Kad bismo dakle u dvije frankapanske potvrdnice našli dvije iste arenge ne bismo toj činjenici pripisivali osobitu važnost, jer bi smatrali da je jedna od njih služila kao uzor drugoj. Ali, nije vjerojatno da bi vladarska kancelarija izdala različitim destinatarima dvije potvrdnice identična teksta. Stoga se čini da je frankapanskoj potvrdnici za Vinodol i Modruš služila kao uzor šibenska isprava, ako, razumije se, nisu obje nastale ugledajući se na neku treću ispravu. Da je frankapanska potvrdnica **kopija** šibenske isprave pokazuje pogrešan tekst arenge. Pogreška je nastala nevještim prepisivanjem uzora. Sastavljač je riječ **ius** zamijenio s **nos** a da uopće nije zapazio besmislen tekst koji je na taj način nastao. Zato prvi dio arenge u potvrdnici za Vinodol i Modruš nema smisla. Glasi: »Justis petencium desideriis facilem et beniuolum prebbere consensum **nos** (mjesto ius!) inuitat«. Koroboracija je potvrdnice naprotiv ispravna.

Dakle, sve upućuje na to da je i tobožnja potvrdnica iz 1322. g. sastavljena prema šibenskoj ispravi i da nije napisana u kraljevskoj kancelariji.

---

[77] CD IX, str. 81.
[78] CD IX, str. 79—80.
[79] CD IX, str. 80—81.
[80] CD IX, str. 89.
[81] CD IX, str. 103.

http://library.foi.hr

4.7. Potvrdnica Karla I. iz 1323. g.[82] Formalno je potvrdnica Karla I. iz 1323. g. ispravna, premda bi se mogli zapitati da li neke pogreške u dignitariju zaista potječu od ruke lektora pečujske crkve Andrije koji je u to doba kancelar na kraljevskom dvoru. Naime, od šest njegovih sačuvanih isprava za destinatare u hrvatskim zemljama,[83] samo potvrdnica za krčke knezove ima loše napisanu titulu đurskog biskupa (gawiensis mjesto geuriensis) i sirmijskog biskupa, dok joj nedostaje podatak o vesprimskom biskupu Henriku koji je tada bio i kraljičin kancelar.

Međutim, spomenuti nedostaci nisu takve naravi da bismo posumnjali u vjerodostojnost ove posljednje potvrdnice, pa je to jedan od razloga zbog kojega pretpostavljamo da su preostali frankapanski falsifikati o kojima smo u ovom prilogu raspravljali nastali negdje u to vrijeme.

V.

Ako su naše pretpostavke o vrijednosti ispitivanih isprava točne onda valja iz te konstatacije izvući zaključak. Drugim riječima, treba tražiti odgovor na pitanje kako su krčki knezovi došli na susjedno hrvatsko kopno. Da bismo to utvrdili pođimo tragom neprijepornih i vjerodostojnih izvora kojih za krčke knezove nema malo.

Budući da su ugovori između Dujmovih sinova Bartola i Vida s mletačkim duždem iz XII. st. vjerodostojni — a vjerodostojan je i preostali izvorni materijal iz Krka iz tog vremena — postavljalo se već u starijoj historiografiji samo jedno pitanje: tko je **Bartol — »brat knezova«** (frater comitum) koji se spominje među svjedocima na Krku 1186. g.?[84] Posvetivši posebnu raspravicu tom pitanju F. **Šišić** je smatrao da je upravo taj Bartol prvi modruški knez.[85] I V. Klaić je kasnije prihvatio Šišićevo mišljenje.[86] Zato Klaić postavlja ovakvu genealogiju krčkih knezova u XII. st.: **Vid I.** ostavlja dva sina: **Ivana** i **Martinusija**, a **Bartol I.** sinove **Vida II.** i nedoraslog **Henrika.** »Vladanje na otoku preuzeše u prvi mah Vid II. Bartolov i Ivan I. Vidov; Henrik bijaše još premlad, a Martinucius posvetio se — valjda — svećeničkom staležu«.[87] Vid I. umire prije svog brata Bartola I, a kad je i taj negdje prije 1198. g. također umro, preuzimaju kneštvo stariji sinovi obojice; Henrik Bartolov će to učiniti kad bude punoljetan. U ugovoru koji bratići sklapaju sa znamenitim duždem Henrikom Dandolom, osnivačem mletačke velesile, ima jedna vrlo karakteristična odredba. Naime, knezovi su se zaklinjali da će obdržavati obaveze prema mletačkoj općini **samo**

[82] CD IX, str. 144—145.
[83] CD IX, str. 135, 143, 145, 148, 149, 158 i 166.
[84] CD II, str. 204.
[85] F. **Šišić**, O modruškom knezu Bartolu, Vjestnik zem. arkiva I, str. 97.
[86] N.dj., str. 86.
[87] N.dj., str. 88.

http://library.foi.hr

za svoj dio kneštva (pro sua parte), jer su pristali da »communiter et equaliter in omnibus comites esse debemus« i Vid se 1199. g. rješava plaćanja čitava kneštva Veneciji (tj. čitave svote od 350 bizantskih zlatnika), jer sve dužnosti od 1199. g. dijeli sa svojim bratićem Ivanom (et ab inde non debeo teneri de solucione predictorum bizantinorum nisi quantum mihi pro mea parte aduenerit).[88] Ako Vidov brat Henrik ne bude za tri mjeseca preuzeo svoj dio kneštva, dakako i dužnosti, »nos videlicet suprascriptus Johannes et ego (sc. Wido) soli comites esse debemus et soli equaliter omnia debemus, que suprascripta sunt, obseruare«. U svojoj »cartula promissionis« dopušta knez Vid Veneciji da mu **smije oduzeti kneštvo** (comitatum predictum cum omnibus supra concessis auferre mihi debetis cum omni plenitudine potestatis) ne bude li se držao obaveza, a u takvom će slučaju platiti mletačkoj općini globu u visini od 50 maraka. Ističemo naročito taj dio ugovora — kojemu V. Klaić nije pridavao nikakvu važnost — premda je, čini se, Venecija početkom XIII. st. ipak zbog nekog prijestupa kaznila kneza Vida. Klaić je doduše ustvrdio da su »knezovi Vid II. i Ivan I. vladali odsad (tj. od 1199. g.) Krkom preko trideset godina« i da je »glava porodice bio jamačno knez Vid«,[89] ali se njegove tvrdnje ne mogu uskladiti s tekstovima poznatih izvora iz prvih godina XIII. st. Prije svega, 1213. g. izdaje dužd Petar Ziani namiru Ivanu Krčkom i njegovim nasljednicima za uplaćene regalije u prošloj godini i to »pro comitatu Vegle et insule totius atque pro insula de Perviki« i to na osnovi »unius promissionis carte« koju je izdao dužd Henrik Dandolo 1199. g.[90] Tu su »cartu promissionis« potvrdila mletačka vijeća 1207. g. Budući da je sve obaveze isplatio, dužd osigurava kneza Ivana da »a modo igitur in antea inde securus et quietus permanebis in perpetuum«. Iz sadržaja ove carte securitatis nedvojbeno proizlazi da je, bar od 1207. g., knez Ivan **sam držao čitavo krčko kneštvo** i da je sam plaćao dužna podavanja. Kako su **Vid II.** i **Henrik I. u to vrijeme živi,** sam se od sebe nameće zaključak da su **izbačeni iz krčkog otoka ili bar lišeni krčkog kneštva.**

Da su braća negdje u to vrijeme prešla u službu ugarsko-hrvatskog vladara svjedoči potvrdnica pape Honorija III. od 29. III. 1221. g.[91] Spomenuti papa uzima »sub protectione beati Petri« plemenite muževe Henrika i Servidona (!; tj. Vida), knezove krčke (comites de Vegla) i četiri njihova otoka »inter Spalatum et Ulmes sitas, videlicet Faram, et Braczam, Gorzulam et Laugustam cum parvulis insulis et aliis pertinenciis suis«.[92] Te im je otoke dao ugarski kralj Andrija **»in recompensationem multorum servitiorum** que exhibueritis eidem«. Papa im potvrđuje spomenute otoke i na osnovi isprave koju je izdao kralj Andrija (in instrumento regis ipsius confecto exinde).

---

[88] CD II, str. 317.
[89] N.dj., str. 89.
[90] Listine I, str. 28.
[91] CD III, str. 191.
[92] To su otoci Hvar, Brač, Korčula i Lastovo koji se nalaze, kako papa tvrdi, »između Splita i Huma«.

http://library.foi.hr

Prema tome, lišeni krčkog kneštva **braća Henrik i Vid prelaze u službu Andrije II.** i on im za usluge daruje otoke koje je u poznatoj Akoncijevoj akciji protiv heretika i Kačića oteo omiškim knezovima. Zasad nije bitno da li su braća doista ostvarila svoje pravo nad darovanim otocima. Naprotiv, neobično je važno da utvrdimo jednu činjenicu: **jedna loza krčkih knezova prešla je početkom XIII. st. u službu ugarsko-hrvatskog vladara** nudeći mu svoje usluge.

Ako dakle sada, pošto smo došli do te spoznaje bacimo pogled na isprave iz 1193. i 1209. g., onda nam je njihov sadržaj mnogo jasniji. Sada smijemo zaključiti da se i Bartol II, polubrat knezova Bartola I. i Vida I, još krajem stoljeća uspio prebaciti na hrvatsko kopno i stupio je po svoj prilici i on u službu ugarsko-hrvatskog vladara. Drugo je pitanje da li mu je Bela III. doista dao »zemlju« u slavonskom dukatu kako to tvrdi modruški privilegij. Lako je moguće da je bitan sadržaj ove kao i isprave iz 1209. g. **lažan,** premda je više nego vjerojatno da je Bartol bio vazal ugarsko-hrvatskog vladara. No, obje je isprave trebalo sastaviti prije svega zato da se dokaže kako je **Vid II. nasljednik Bartola II!** Jer ako je Bartol II. služio »panonskog kralja«, onda **nije isključeno** da ga je kralj za vjernu službu i **nagradio.** Ta **nagrada,** za koju se u falsifikatu iz 1209. g. ne kaže ni gdje je! — prešla je **samo na Vidovu lozu,** što drugim riječima znači da su sinovi Vida I. **Ivan i Martinusije isključeni od nasljedstva!** V. Klaić je mislio da je od 1209. g. Vid II. služio »i dužda i kralja«[93] samo zato što je povjerovao podacima falsificirane isprave iz 1209. Autentični podaci o Bartolovim sinovima razbijaju svaku sumnju u to da li je Vid II. tada, tj. u drugom i trećem desetljeću XIII. st. kolebao između dva seniora. Dužd ga je lišio krčkog kneštva i on lako nalazi službu u vladara koji je sam neprestano u sedlu i formira oko sebe brojnu vitešku vojsku.

Međutim, premda braća Vid II. i Henrik dvadesetih godina XIII. stoljeća služe Andriji II. nije vjerojatno da vladar polazi toliko u susret svom vazalu da mu poklanja Vinodol i Modruš. Da je Vid II. već 1223. g. imao obje županije ne bi falsifikatoru bilo potrebno sastavljati tako nespretni falsifikat, a i sam bi mu vladar priznao županske naslove. Ta i papa Honorije III, kako smo se mogli uvjeriti, zove braću »comites de Vegla«!

Sve dakle upućuje na to da je falsifikator dosta nevješto iskoristio poznatu činjenicu o Vidovoj i Henrikovoj službi ugarskom vladaru, o stvarnoj darovnici Andrije II. za neretljanske otoke i izbacivanju braće iz krčkog kneštva.

No, bilo da su se Bartolovi sinovi sami željeli vratiti na otok Krk, ili je duždu bilo stalo do tako važnih činovnika, već 1229. g. Vid II. i Henrik uredno plaćaju svoj dio godišnje zakupnine krčkog kneštva. Zato dužd Jakov Teupolo spominje među svojim prihodima 350 romanata (bizantskih zlatnika) »de redditu comitatus Veglie«.[94] U to je vrijeme povećana svota zakupnine, jer dužd prima »pro regalia eiusdem

[93] Krčki knezovi Frankapani, str. 89.
[94] Listine I, str. 46.

http://library.foi.hr

comitatus alios romanatos 60 eo tempore annuatim«. Ta nova zakupna svota nije po svoj prilici pravedno podijeljena među knezove Ivana I, sina Vida I. i njegovih bratića Vida II. i Henrika, jer par godina zatim dolazi do nesloge i svađa među njima. Vrlo je karakteristično da u dokumentima o tom sporu dužd Jakob Teupolo ne naziva Vida i Henrika modruškim i vinodolskim knezovima ili županima, što se po svoj prilici ne bi dogodilo da su već tada bili opće priznati činovnici ili vazali ugarsko-hrvatskog vladara u obje zemlje.

God. 1232. sastaju se u Veneciji »nos Johannes, Guido et Henricus **comites Veglenses,** consanguineitatis connexi« zato da pred duždem riješe sporove »zbog našeg kneštva i drugih stvari«.[95] Tada su knezovi točno utvrdili način kako će vladati otokom Krkom i Prvićem. Dogovorili su se da će sve prihode s otoka dijeliti zajednički i posebno se međusobno uvjeravaju da neće biti prijevara.[96] Opraštaju međusobno nanesene uvrede. Bude li ubuduće nastala neka svađa između njih bilo zbog rata ili nekih drugih stvari, pokorit će se presudi koju će donijeti Martinusije, brat Ivana I. Uz prijetnju globe od 1000 libara zakleli su se da će obdržavati sklopljeni ugovor. Na to je dužd svojim pečatom potvrdio njihov ugovor.[97]

I ovaj je ugovor važan kao dokaz da Vid II. i Henrik, koji su se vratili na otok, nemaju kneštava na susjednom hrvatskom kopnu, a nemaju ni bilo kakve naslove koji bi upućivali na to da su zadržali ili bar držali u svojoj vlasti darovane otoke Brač, Hvar, Korčulu i Lastovo.

Spomenuti ugovor predviđa i odsutnost knezova-upravitelja (comites regentes) s otoka i dopušta u takvom slučaju bilo kojem rođaku da odsutnog kneza zamijeni. Ne znači li to možda da su braća Vid II. i Henrik i dalje u službi ugarsko-hrvatskog vladara?

Uz takvu nas pretpostavku ne iznenađuje činjenica da su se sinovi Vida II. — to su **Ivan II, Fridrik I, Bartol III. i Vid III.** — našli uz ugarsko-hrvatskog vladara Belu IV. za tatarske provale. Ta nevolja koja je zahvatila ugarske i hrvatske zemlje uzdigla je Vidove sinove tako visoko da su došli i do kneštva u dalmatinskim gradovima. Naime, najstariji Vidov sin Ivan izabran je nakon trogodišnjeg načelnikovanja Gargana de Arscindis njegovim nasljednikom u Splitu. Toma Arhiđakon ne daje baš simpatičan prikaz Ivanova rada — Toma je oduševljeni pristaša »latinske uprave« (regimen Latinorum) — i tvrdi da je dosta nevješto slijedio Garganove tragove.[98] Ivanov brat Fridrik je osobiti pouzdanik Bele IV. i zato mu kralj povjerava **načelničku čast u Senju.** Neobično je važno da senjski notar Lanfrancus Munaroli koji piše ispravu u sporu za dubrovački arboratik »de precepto supradicti uicarii et potestatis seniensis« daje knezu Fridriku ovaj naslov: »dominus Federicus **Veglensis, Modrusiensis et Vinodolensis comes**«![99] Fridrik je,

[95] Listine I, str. 49.
[96] Listine I, str. 50.
[97] Listine I, str. 51.
[98] F. **Rački,** Thomas archidiaconus: Historia Salonitana, MSHSM XXVIII 1894, str. 180.
[99] CD V, str. 67.

http://library.foi.hr

prema tome, **prvi krčki knez za kojega pouzdano znamo da nosi naslove i modruškog i vinodolskog kneza!** Važno je istaknuti također da i njegov brat Vid IV. kao i njegov sin Ivan (Gyan) nose iste naslove. God. 1258. Vid vrši čast splitskog načelnika i u dataciji mu i splitski notar daje titulu »**comes de Modrussa et de Vinodol**«.[100] Premda su obje loze krčkih knezova dobile 1260—1261. g. natrag oduzeto krčko kneštvo, zagrebački Kaptol naziva Vidova sina Ivana »filius comitis de Modros«.[101] Vidovi sinovi se prebacuju pomalo i preko Gvozda, dakle u Slavoniju.

Potkraj XIII. st. Vidova loza naglo proširuje vlast na hrvatskom kopnu. God. 1271. izabiru senjski »suci, vijećnici i čitav narod« kneza Vida IV. »vječnim načelnikom«,[102] pošto su prije toga, kako smo ranije vidjeli, tu čast držali u kraljevo ime. U to vrijeme drži Vidov brat Leonard vinodolsko kneštvo, pa vinodolski zakon sastavljaju »vinodolski ludi« koji su se sastali »pred obrazom kneza Leonarda«. U dataciju se naprotiv na početku teksta posve ispravno unose imena svih članova Vidove loze.[103]

Za problem o kojem ovdje raspravljamo nije više bitno da li je kralj Ladislav IV. zaista 1289. g. izdao »plemenitim muževima Ivanu, Leonardu i njihovim sinovima, sinovima kneza Vida od Vinodola, Modruša i Krka« privilegij za patronatsko pravo u Krbavi i u Senju.[104] Ako su takav privilegij zaista dobili onda je on bio potvrda stvarnog prava koji su već uživali. Jer tada spomenuti knezovi čine mnoge usluge kralju Ladislavu, njegovi su poslanici u Rimu i u Napulju, pa su vrlo vjerojatno znali takve usluge i naplatiti. Oni vrlo vješto iskorištavaju za sebe borbu između Anžuvinaca i Arpadovića za prijestolje. Kao dostojni suparnici Bribiraca prisvajaju potkraj XIII. st. i **Gacku.** Zato je već V. Klaić ustvrdio da su »za smutnja posljednjega decenija (XIII. st.; N.K.) obladali knezovi Leonard i Dujam, ne znamo kako, čitavom župom Gackom ili Gatanskom, pak tako zaokružili svoju državinu na jugu. Sa župom Gatanskom, tada vrlo plodnom i bogatom, došao je u njihovu vlast i Otočac grad«.[105]

U prvom i drugom desetljeću XIV. st. vode Vidovu lozu knez Dujam II. i njegov sin Fridrik III. koji ponajviše borave u tuđini. Fridrik je u službi austrijskog vojvode. U XIV. st. redaju uspjeh za uspjehom: načelništvo u Senju zamijenjuju s »vječnim gospodstvom«, postaju naime u Senju »perpetui domini«. Kad 1317. g. umire knez Dujam II, glava čitave obitelji — dakle i krčke loze — postaje njegov sin Fridrik III. Njemu je utro puteve doduše otac Dujam, »ali jamačno

---

[100] CD V, str. 86.
[101] CD V, str. 378.
[102] CD V, str. 597.
[103] M. **Barada,** Hrvatski vlasteoski feudalizam, str. 96.
[104] CD VI, str. 653—655.
[105] N.dj., str. 117.

http://library.foi.hr

je nešto doprinijela i žena njegova Elizabeta, po kojoj se čini da je vladanje njegovo pripadalo trima državama«.[106] Čineći usluge mladom vladaru Karlu I. u borbi s Bribircima Fridrik III. proširuje svoj posjed i na Drežnik tako da drži »na kopnu hrvatskom četiri župe: Modruše, Vinodol, Gacku i Drežnik, zatim grad Senj sa Sv. Jurjem i ostalim kotarom njegovim«.[107] Uoči svoje smrti Fridrik je jednako poštovan u Veneciji kao i u Ugarskoj. Koliko je potreban i jednom i drugom senioru razabire se 1332. g. kad se Karlo I. sprema proći njegovom zemljom, dakle preko Senja u Napulj, a mletački dužd prestrašen zahtijeva da ga knez obavještava o kretanju opasnog susjeda. Iduće godine Karlo I. doista putuje preko Modruša, Brinja i Vratnika i dalje preko Senja u Napulj i u njegovoj su pratnji Fridrikovi sinovi, Dujam III. i Bartol VIII.[108] Oni su osobiti Karlovi miljenici. Drže uz požeški komitat i stolnobiogradsku županiju. Što su se čvršće povezivali s ugarsko-hrvatskim vladarima pružali su jači otpor mletačkom duždu i značajno je da knez Dujam III. nije ni jednom došao u Veneciju da položi prisegu vjernosti.[109]

ZAKLJUČAK

Već od trećeg desetljeća XIII. st. obitelj se krčkih knezova dijeli na dvije grane ili loze od kojih svaka ide svojim putom. Bartol II, polubrat knezova Bartola I. i Vida I. ne dobiva po svoj prilici dio krškoga kneštva i prelazi u službu ugarsko-hrvatskog vladara. Njegovim tragom idu najprije njegovi sinovi Vid II. i Henrik, a zatim i sinovi Vida II, Ivan II, Fridrik I, Bartol III. i Vid III. Kako oko 1248. g. krčki knezovi gube zbog pristajanja uz Belu IV. krčko kneštvo prelaze na hrvatsko kopno u službu kralja Bele IV. Tek nakon provale Tatara pojavljuju se knezovi na historijskoj pozornici s novim naslovima, tj. kao modruški i vinodolski knezovi. Stoga je vrlo vjerojatno da su oba kneštva ipak dobili kao nagradu za učinjene usluge kralju Beli IV. Međutim, 1260. g. prima Venecija natrag Vidove sinove na Krk i oni otad dijele kneštvo na dva dijela: jednim dijelom upravlja Škinela, sin Bartola III. i njegovi potomci, a drugim sinovi Vida III, Fridrik II, Bartol IV. i Vid IV. No, vrlo je karakteristično da Venecija priznaje krčkim knezovima **nasljedstvo u muškoj liniji u obje loze,**[110] dakle ne čini razliku između Škineline »otočke« i Vidove »kopnene« grane obitelji. To drugim riječima znači da je Venecija smatrala krčko kneštvo djedovinom čitave porodice Krčkih.

Međutim, na susjednom hrvatskom kopnu i u ugarskim i hrvatskim zemljama utvrđuje se postepeno drugačije nasljedno pravo plemića. Za Andrije II. izborili su kraljevski plemići za sebe pravo testa-

[106] V. **Klaić,** Krčki knezovi Frankapani, str. 131.
[107] N.dj., str. 133.
[108] N.dj., str. 137.
[109] N.dj., str. 137—141.
[110] Listine I, str. 97.

http://library.foi.hr

mentarne slobode, prema kojoj svaki kraljevski plemić smije na samrti, pošto ostavi kćeri četvrtinu, raspolagati s preostalim dijelom baštine. Ako umre bez oporuke nasljeđuju njegova dobra rođaci koji su mu najbliži, a ako nema porodice dobra »sjedaju« na kralja.[111] Prvi poznati slavonski sabor potvrđuje na neki način 4. članak Andrijine tzv. zlatne bule određujući da baštinski posjedi onoga plemića koji umre bez nasljednika treba da pripadnu obitelji.[112] Vrlo vjerojatno je slavonski sabor više odražavao nasljedno pravo hrvatskih plemića nego Andrijina tzv. zlatna bula. Prema tome, smjeli bismo zaključiti da je obitelj u XIII. st. takva zajednica rođaka koji su, s obzirom na nasljedno pravo, nasljeđivali ošasna dobra prema stupnju srodstva s pokojnikom. To je u doba kad krčki knezovi stječu Modruš, dakle nakon 1242. g., još uvijek običajno pravo koje nije kodificirano. No, ono se može **mimoići kraljevskom odredbom!** Vladar može stečene zemlje koje je sam poklonio plemiću darovati i tako da **isključi neke članove obitelji od nasljedstva!** Znajući očito za to pravo koje su osobito primjenjivali Anžuvinci u XIV. st., sastavljač je ispitivanih frankapanskih falsifikata s pomoću tobožnjih kraljevskih odredaba htio osigurati pravo Vidove loze na Modruš. Kako je to odredba koja ima svoj raison d'etre jedino u banderijalnom sistemu XIV. stoljeća, valja i nastajanje spomenutih frankapanskih falsifikata tražiti u doba Karlove vladavine. Nema doduše dokaza da su se u bilo koje vrijeme pojavili u javnom životu Hrvatske, ali oni vrlo vjerojatno i nisu nastali prije 1323. g. Međutim, sigurno je to da je Vidovim nasljednicima zaista pošlo za rukom sačuvati posjede na hrvatskom kopnu **samo za članove svoje loze,** premda su svi oni bez ustručavanja ostvarivali svoje prastaro nasljedno pravo na krčku baštinu.

Rezultati do kojih nas je dovela kritička ocjena frankapanskih isprava za Vinodol i Modruš (do 1323. g.) vrlo su dragocjeni, jer bacaju sasvim drugačije svjetlo na uspon ovih hrvatskih velikaša u XIII. i XIV. st. Prelazeći u službu ugarsko-hrvatskog vladara postaju doskora neophodno potrebni vazali njihovi u primorskim stranama. Ipak težak položaj Arpadovića, koji su uvjereni da će se tatarska provala obnoviti, pogoduje ostvarenju njihovih ciljeva: oni se učvršćuju, dakako bez vladarskog blagoslova, u onim dijelovima Hrvatske u kojima je Arpadović sasvim nepoznat. Kako ih i novi vladar Karlo I. također treba, šutke prelazi preko te činjenice i, štoviše, daruje im i nove zemlje. Tako Vidova loza stvara početkom XIV. st. jedinstvenu državinu na hrvatskom kopnu, na teritoriju koje ne priznaje i ne poznaje drugih

[111] CD III. str. 462.
[112] CD VI, str. 26.

http://library.foi.hr

velikaša osim krčkih knezova. Oni su samo formalno vazali ugarsko-hrvatskog vladara; stvarno su pravi mali vladari, dinasti u ovom krajnjem dijelu Hrvatske koji su oni spojili u jednu cjelinu s mletačkim Krkom. Nadmoć je knezova nad ovim vladarom tolika da nigdje nema podataka o tome da im je vladar osporio ili, štoviše, pokušao oteti prisvojene zemlje.

Riassunto

COME E QUANDO I CONTI DI KRK (VEGLIA) HANNO ACQUISTATO MODRUŠ E VINODOL

Nel presente studio si analizzano nella loro forma e nel contenuto documenti dei secoli XII e XIII che trattano dell'acquisto del comitato Modruš e del Vinodol.

L'autore, in seguito ad un approfondita analisi, dimostra che i documenti da lui presi in esame sono falsificazioni, fatte allo scopo di dimostrare che i possessi dei conti di Krk (Veglia) nel continente erano stati acquistati in modo legale. Un ramo dei conti di Krk, staccatosi dal suo ceppo, aveva acquistato possessi nel continente. Tali possessi furono più tardi congiunti alla contea di Krk. L'autore dimostra che i conti di Krk avevano una posizione indipendente dai monarchi ungheresi, i quali mancavano di forza per opporsi alla potenza dei conti di Krk e al loro dominio quasi sovrano in quelle regioni.

La necessità di falsificare tali documenti sorse più tardi, nel secolo XIV, per giustificare giuridicamente il dominio.

http://library.foi.hr